

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Bakalářská práce

Židovská komunita na Mladoboleslavsku

Simona Mařanová

© 2018 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Simona Mařanová

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Židovská komunita na Mladoboleslavsku

Název anglicky

Jewish community in Mlada Boleslav

Cíle práce

Hlavním cílem bakalářské práce je dát, na základě terénního výzkumu a sekundárních údajů v relevantní literatuře, odpověď na výzkumné otázky a podotázky:

- Jakou stopu ve hmotném kulturním dědictví zanechali Židé v mladoboleslavské architektuře?
- Jakou stopu zanechali Židé v nehmotné kultuře Mladoboleslavska?
- Jakým způsobem ovlivnili Židé rozvoj průmyslu a obchodu od 19. století v Mladé Boleslavi?
- Jaký vliv měly události 20. století na židovskou obec v Mladé Boleslavi?
- Jaké je dnešní postavení Židů v oblasti Mladoboleslavska?

Metodika

Výzkumné otázky budou zodpovězeny kombinováním kvantitativní a kvalitativní metodologie.

Práce bude vycházet z výsledků terénního výzkumu a materiálů získaných ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi.

Použity budou dále historiografické a bibliografické metody.

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran

Klíčová slova

Židé, židovská obec, židovské památky, ghetto, etnická skupina, antisemitismus

---

Doporučené zdroje informací

ČERVENÁ, Helena. Ota a Hana Ledererovi: osud židovské rodiny. [Mladá Boleslav: Hana Červená, 2011]

HERČÍK, Karel. Čtení o Mladé Boleslavi. Poděbrady: Kompakt, 2004. ISBN 80-239-4321-9.

JOHNSON, Paul, Věra LAMPEROVÁ a Jan LAMPER. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy, 1995. ISBN 80-85336-31-6.

KNOB, Jan, Otakar HRDLIČKA a Ivan KREJZLÍK. Mladoboleslavsko. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1979.

TOKSTEIN, Antonín F. Židé v Čechách. 2. vyd. Praha: E. Beaufort, 1939.

Předběžný termín obhajoby

2017/18 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 5. 2. 2018

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 2. 2018

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 19. 02. 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Židovská komunita na Mladoboleslavsku“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15. 3. 2018

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D. za čas a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu v Mladé Boleslavi, kteří vynaložili veškeré úsilí na předložení veškerých možných materiálů k dané problematice. V poslední řadě musím zmínit pana Jaromíra Žáka, správce mladoboleslavského židovského hřbitova, jež svými znalostmi a získanými informacemi přispěl velkou měrou k vypracování bakalářské práce.

Židovská komunita na Mladoboleslavsku

Jewish community in Mlada Boleslav

Abstrakt

Bakalářská práce představuje historii osídlení Mladoboleslavska židovským obyvatelstvem, rozmach jeho kultury a začlenění do společnosti.

V práci je představeno již zmíněné kulturní dědictví Židů, jak nehmotné tak hmotné, jehož prvky jsou ve městě Mladá Boleslav dodnes velice znatelné. Mladoboleslavské Staré město a přilehlé uličky tak stále nesou ráz typické židovské architektury.

Nedílnou součástí práce je představení obživy místních Židů, jak v odvětví obchodu, tak i v odvětví průmyslu, který byl pro obyvatele Mladé Boleslavi vždy významnou složkou jejich příjmů a neustálého světového věhlasu.

Neopomenuty zůstanou také události 20. století, které změnily židovskou obec ve všech směrech jejího působení.

Klíčová slova: judaismus, Židé, židovská obec, židovská kultura, ghetto, etnická menšina, antisemitismus, Mladá Boleslav

Abstract

This Bachelor study introduces history of Jewish settlement in region Mladá Boleslav, expansion of Jewish culture and its integration into a local society.

There is presented already mentioned Jewish heritage at this study, tangible and as well as intangible. Both those components are still greatly noticeable up to these days. Old town of MB and its neighbouring narrow streets still show us a character of typical Jewish architecture.

Inseparable part of this essay is an introduction of livelihood sources of this local Jewish community. Mentioned is not only trade sector but also industry area, which has always been a very significant part of income and permanent world's fame for all residents living in Mladá Boleslav region.

Separate part of this study is also concerned with specific events that happened during the 20 century and that changed Jewish community in all fields of its life.

Keywords: Judaism, Jewish, Jewish community, Jewish culture, ghetto, ethnic minority, anti-Semitism, Mladá Boleslav

Obsah

1 Úvod a cíl.....	10
2 Metodologie práce	12
3 Literární rešerše	14
4 Teoretická východiska	17
4.1 Etnická a národnostní menšina.....	17
4.2 Judaismus a jeho příslušníci.....	18
4.3 Asimilace židovského obyvatelstva	18
4.4 Sionismus	19
4.5 Rasismus, antisemitismus, holocaust	19
5 Mladoboleslavsko a Židé	20
5.1 Město Mladá Boleslav.....	20
5.2 Historický přehled usídlení Židů v Mladé Boleslavi	23
Kulturní znaky Judaismu a židovské obce v Mladé Boleslavi.....	28
5.3 Materiální (hmotné) kulturní dědictví.....	28
5.3.1 Židovská architektura v Mladé Boleslavi	28
5.3.1.1 Synagoga	28
5.3.1.2 Hřbitov.....	29
5.3.2 Zaměstnání a živnosti židovských spoluobčanů.....	31
5.4 Nemateriální (nehmotné) kulturní dědictví.....	36
5.4.1 Školství	36
5.4.2 Vztah Židů s ostatními obyvateli Mladé Boleslavi.....	38
5.4.3 Tradice spojená se smrtí a pohřbíváním	40
20. století plné změn.....	44
5.5 Počátky Protektorátu Čechy a Morava v Mladé Boleslavi	44
5.6 Vyhlášky a nařízení spjatá s protižidovským jednáním.....	46

5.7	Deportace a následný návrat	49
6	Židé v Mladé Boleslavi ve 21. století.....	55
7	Závěr.....	57
8	Seznam použitých zdrojů	59
9	Seznam fotografií	61
10	Seznam tabulek	61

1 Úvod a cíl

Menšina, asimilace, antisemitismus či holocaust. Tyto pojmy, které v sobě skrývají obrovskou moc a význam, jsou neustále probíranými a některé z nich stále aktuálními tématy. Jelikož se v posledních desítkách let čím dál tím častěji stává, že jejich historický význam je popírán přes veškeré dokumenty a žijící pamětníky, rozhodla jsem se připomenout menšinu, která je s minulým stoletím spjatá víc než dost. Osudy židovských komunit zasahovaly do obyčejného života velkou měrou, ať už tomu bylo na území střední Evropy, Čech, ale i konkrétně v Mladé Boleslavi.

Bakalářská práce s názvem *Židovská komunita na Mladoboleslavsku* se konkrétně zabývá skupinou, která společně s ostatními obyvateli pobývala od 15. století do 2. světové války na území Mladoboleslavska. Právě 2. světová válka měla za následek konec židovské obce v Mladé Boleslavi.

V prvních kapitolách práce bylo nutné seznámit se s místem daného výzkumu, tedy s Mladou Boleslaví. Městem, které vyniká automobilovým průmyslem, avšak v minulých staletích pobuřovala obyvatele úspěšnost židovského obyvatelstva v oblasti obchodu a průmyslu.

Další část práce je zaměřena na usídlení židovských obyvatel ve městě a představení judaismu jako takového, z pohledu znaků jak hmotných tak nehmotných.

Jednou z nejzajímavějších kapitol práce je zcela jistě období 20. století, které přineslo nespočet změn. V práci je představeno období Protektorátu Čechy a Morava, jak v rovině celostátní, tak i události spojené přímo s územím Mladoboleslavska. Právě tato kapitola je jakýmsi úvodem ke kapitolám následujícím. Vyhlášky a nařízení spojené s útlakem židovské skupiny jsou předmětem hned následující kapitoly. Tato část usnadní pochopení a představení válečného období šesti let ve městě Mladé Boleslavi.

Navazuje kapitola spojená s nuceným shromažďováním Židů na mladoboleslavském hradě a dvěma transporty, se kterými bylo přes tisíc osob vypraveno na další stanoviště, tedy do ghetta ve městě Terezíně a odtud do nechvalně známé Osvětimi či jiných koncentračních táborů. Návrat přichází roku 1945, kdy do Mladé Boleslavi přijíždí celkem 48 osob z obou transportů. Představení momentálního stavu židovské komunity a připomínání této skupiny ve městě je uvedeno v kapitole poslední.

Informace popsané v bakalářské práci, ať už se týkají obyčejného života, vztahu obyvatel odlišného náboženského smýšlení či události, které si lze dnes jen těžko

vysvětlit, mají vést k co nejlepšímu představení kulturního začlenění židovské skupiny do mladoboleslavské společnosti.

Ústředním cílem bakalářské práce týkající se židovského osídlení města Mladá Boleslav a jeho okolí, je tedy vyhledat a sjednotit odpovědi na přesně specifikované otázky viz níže. Obecně lze hovořit o zjištění a poznamenání hmotného a nehmotného kulturního odkazu členů židovského vyznání, o kterém je řeč již v předchozích odstavcích. Mladá Boleslav se vyznačuje dlouhodobou tradicí v oblasti průmyslu a obchodu. I toto téma bude stěžejním bodem bakalářské práce.

Klíčové výzkumné otázky:

Jakou stopu ve hmotném kulturním dědictví zanechali Židé v mladoboleslavské architektuře?

Jakou stopu zanechali Židé v nehmotné kultuře Mladoboleslavska?

Jakým způsobem ovlivnili Židé rozvoj průmyslu a obchodu od 19. století v Mladé Boleslavi?

Podotázky:

Jaký vliv měly události 20. století na židovskou obec v Mladé Boleslavi?

Jaké je dnešní postavení Židů v oblasti Mladoboleslavska?

2 Metodologie práce

V případě využívání metodologie hovoříme o určitém výzkumném postupu, který je základním pilířem, bez něhož není možné práci vytvořit. Studium získaných materiálů jakoukoliv metodou je tak neodmyslitelnou součástí bakalářské práce.

V první řadě je důležité si uvědomit význam slova metoda. Tento termín zaznamenává postup nebo způsob dosažení našeho cíle prostřednictvím získaných odpovědí na již dříve vytyčené výzkumné otázky a podotázky. Právě ty jsou základem celé práce. Správné, stručné a jasné dotazy usnadňují další práci s nespočtem získaných materiálů. Prolínají se každou kapitolou, každým odstavcem uvedeným v bakalářské práci. V případě této bakalářské práce na téma *Židovská komunita na Mladoboleslavsku* jsou dané otázky stanoveny a uvedeny v předchozí kapitole.

Dalším krokem je zcela jistě zvolení metod či postupu při zpracování nesčetných podkladů souvisejících s danou problematikou. Práce využívá základní druhy metod - kvantitativní a kvalitativní. Zaměříme se tedy na postup kvantitativní. Metoda vychází ze sekundárních údajů, které zaznamenávají převážně statistické či početní náležitosti. Číselné údaje vyjadřují jednu z podstat této práce, ať už se jedná o uvedení měnícího se počtu Židů během několika staletí na území Mladé Boleslavi, nebo čísel porovnávající počet osob transportovaných do Terezína a těch, kteří se vrátili do města Mladá Boleslav zpět.

Pokud jsou však v práci představeni konkrétní mladoboleslavští obyvatelé, kteří 2. světovou válku přežili, zaznamenám jejich osudy a situaci vyvíjející se po jejich návratu, jedná se již o metodu zvanou kvalitativní. Sběr dat je v tomto případě zajištěn prostřednictvím vlastního pozorování v místě provádění terénního výzkumu, tedy v Mladé Boleslavi a jejím blízkém okolí. Neodmyslitelnou součástí práce je tedy již zmíněná metoda terénního výzkumu, jež umožňuje bezprostřední kontakt s hmotným dědictvím židovské architektury. Právě tento terénní výzkum kompletně sjednocuje veškeré získané podklady prostřednictvím načtené literatury. Tím je zajištěna stránka hmotné kultury. Nehmotná čili nemateriální část využívá prostředky místní literatury. Je tedy nutné uvést, že stěžejními zdroji při zpracování částí teoretických, byla neodmyslitelně literatura dostupná v mladoboleslavské městské knihovně, týkající se problematiky židovství a historie města Mladá Boleslav. O správnosti a pravdivosti získaných vědomostí jsem se

přesvědčila množstvím prostudované literatury, s níž jsem dosáhla uceleného pohledu na tuto tematiku.

Obě části jsou doplněny o velmi cenné poznatky získané ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi. Právě informace vyhledané v této instituci jsou důležitou součástí praktické části práce. Představují nikoliv obecnou stránku života ve městě a okolí ale přímé konkrétní události, které zasahovaly do života obyvatel. Vyhlášky a nařízení, která jsou v archivu uschována, poukazují na vztah obyvatel židovských a křesťanských po několik staletí.

Obsah bakalářské práce je doplněn o vlastní fotografie získané při terénním výzkumu. Doplnují tak celkový obsah bakalářské práce a přibližují čtenáři místa, či osoby, která jsou předmětem výzkumu.

3 Literární rešerše

Problematikou mladoboleslavské architektury a historií města se zabýval kolektiv autorů pod vedením Jana Knoba v díle *Mladoboleslavsko*.¹ V úvodu knihy se zabývá samotným vznikem města Mladá Boleslav, kterým se vrací do doby vlády Přemyslovců. Ti, v lokalitě zvané Hrobie mezi řekou Jizerou a Klenicí, započali výstavbu hradu a osady, která se nakonec rozrostla na město s mnoha výsadami. V roce 1600 se stalo královským městem, později sídlem krajské správy a jedním z měst, ve kterém se na několik staletí usadila židovská obec. V publikaci autoři popisují nejen chvíle šťastné ale i období vystihující početné povodně či požáry, drancování města vojsky švédskými i katolickými. Uvádějí také období novodobé, týkající se vzrůstu průmyslu i rozvoje stavebních slohů, které nenadále končí podepsáním Mnichovské dohody, zřízením mladoboleslavského gestapa i následným bombardování města v poslední den války sovětskými vojsky.

Ke stejnému tématu přispívají dvě další publikace. První je kniha Vlastimila Trtílka *Mladá Boleslav od minulosti k dnešku*,² druhou publikací je *Mladoboleslavsko v proměnách času*,³ za kterou stojí práce dvacítky historiků a ilustrátorů. Zabývají se stejnými časovými obdobími jako předchozí materiál. Vyzdvihují důležitost všech rodů působících v čele města Mladá Boleslav, dříve Nový Boleslav, ať už jimi byli Přemyslovci, Markvarticové, Michalovici, Krajíři z Krajku, Lobkovicové a další. Důležitost těchto dvou materiálů spočívá v záznamech o židovské obci. Problematiku nestudují hlouběji. Představují nám však určitou oblast ležící v okolí Starého města, která je obehnaná ostnatým drátem s několika brankami či šraňkami. Přibližují podobu židovské školy, synagogy vybudované již v 17. století a rozebrané roku 1962, či špitálu, který se v Mladé Boleslavi nachází od poloviny 16. století. Neopomínají připomenout požáry, které se zde vyskytovaly v každém desetiletí od 17. až do 18. století a měly tak podíl na zničení velké části židovské obce.

Informace, které přiblíží život Židů v zemi obecně, zprostředkovává kniha Antonína Toksteina *Židé v Čechách*.⁴ Zaobírá se příchodem Židů v 10. století, v roce 995. Vlídnost Čechů je odražena v názvech hlavního města – Matička Praha či Matka Izraele.

---

¹ KNOB, Jan, Otakar HRDLIČKA a Ivan KREJZLÍK. *Mladoboleslavsko*.

² TRTÍLEK, Vlastimil. *Mladá Boleslav od minulosti k dnešku*.

³ BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*.

⁴ TOKSTEIN, Antonín F. *Židé v Čechách*.

I přesto však není staletí, ve kterém by Židé nebyli obviňováni, zatýkáni, okrádání a vyháněni. Jak autor popisuje, již ve 13. století je schváleno nařízení spjaté s nošením specifického označení, zákazy vycházení v určitou dobu, stěhování. Přes veškeré neduhy se autor dostává ke století 18., které se stává pro Židy stoletím klidnějším pod ochranou císaře Josefa II.

Mezi české autory zabývající se historií židovství, židovskou architekturou i duchovním odvětvím, patří zcela jistě Blanka Rozkošná. Ta společně s Pavlem Jakubcem vytvořila dílo *Židovské památky Čech*.⁵ Zprvu upřesňují příchod Židů do Českých zemí, který je již popsán v předchozím uvedeném materiálu. Přibližují dobu usídlení, věčného stěhování i přístupu panovníků k této velmi důležité menšině. Seznamují čtenáře s dobou válečnou i poválečnou až do roku 1989. Největší část knihy tvoří kapitoly věnované materiální (hmotné) kultuře v nejdůležitějších a největších městech České republiky. Představují zde i židovské památky Mladé Boleslavi jako například již zmíněnou synagogu, obřadní síň, márnici, hřbitov a další. Právě poslední zmíněný objekt byl podnětem k napsání titulu *Židovský hřbitov Mladá Boleslav*⁶ od autora Jiřího Senohrábka, který představuje objekt jako jeden z největších svého druhu. Kniha je z velké části doplněna fotografiemi místních památek. Tyto informace je možné ověřit v knize *Devět židovských cest*⁷ od autorů Jiřiny Chrastilové a Ivana Prokopa. Tento titul je vystavěn na téměř identické struktuře jako kniha Blanky Rozkošné.

Jelikož jsme se dostali před obecné tituly ke konkrétnímu tématu židovství na Mladoboleslavsku, přichází na řadu kniha, kterou není možné opomenout. Veškeré předchozí informace doplňuje publikace Karla Herčíka *Čtení o Mladé Boleslavi*.⁸ Důležitost spočívá především v její komplexnosti a podrobném přehledu. Věnuje se celé řadě otázek přes obyčejný život obyvatel města, sportovní i kulturní akce a další. Do detailu popisuje každou důležitou situaci, která se v Mladé Boleslavi odehrála od samotného založení. Neopomíná ani stránku židovství v tomto regionu. Uceleně zaznamenává historii této menšiny, její největší osobnosti žijící v Mladé Boleslavi, jimiž byli především Siegfried Kapper, František Gellner i Jakub Baševi. K doplnění této práce slouží jeho další kniha *Historické perličky Mladoboleslavska*.⁹ Tuto publikaci bychom

---

⁵ ROZKOŠNÁ, Blanka a Pavel JAKUBEC. *Židovské památky Čech*.

⁶ SENOHÁBEK, Jirí a Blanka ROZKOŠNÁ. *Židovský hřbitov Mladá Boleslav*.

⁷ CHRASTILOVÁ, Jiřina. *Devět židovských cest*.

⁸ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*.

⁹ HERČÍK, Karel, Zdeněk GOLA. *Historické perličky z Mladoboleslavska*.

mohli brát jako absolutní doplnění předešlého titulu v oblastech průmyslu, obchodu, dat k návštěvám důležitých státníků (např. T. G. Masaryka). K pochopení podstaty všech okolností na Mladoboleslavsku je nezbytně nutné studium těchto titulů.

Pokud je v předchozí kapitole částečně věnována pozornost oblastem průmyslu a obchodu, které jsou samozřejmě s Mladou Boleslaví od nepaměti spjaty, je nutné uvést knihu zpracovanou třemi autory – PhDr. Luděkem Benešem, Sylvou Městeckou a Přemyslem Veverkou. Titul s názvem *Historie a současnost podnikání na Mladoboleslavsku*¹⁰ pojednává o živnostech křesťanských a židovských obyvatel v oblasti Mladé Boleslavi. Předkládá privilegia ohledně volného obchodu či připomíná nevraživost, která vládla mezi obchodníky odlišného náboženského vyznání.

V poslední řadě je nutné uvést nejkonkrétnější titul z celé řady vyjmenovaných od Heleny Červené *Ota a Hana Ledererovi*.¹¹ S ním se dostáváme přímo k židovským obyvatelům města. Ti byli, společně s dalšími stovkami osob, transportováni s celou svou rodinou do Terezína a poté do koncentračních táborů Majdalenku, Bergen–Belsenu a Osvětimi. Právě takový byl osud většiny Židů pocházejících z Mladé Boleslavi.

---

¹⁰ BENEŠ, Luděk, Přemysl VEVERKA a Sylva MĚSTSKÁ. *Historie a současnost podnikání na Mladoboleslavsku*.

¹¹ ČERVENÁ, Helena. *Ota a Hana Ledererovi*.

4 Teoretická východiska

Kapitola teoretická východiska bude využita k představení opěrných pojmů, bez jejichž vysvětlení není možné pokračovat dále ve čtení této bakalářské práce. Přiblíženy budou pojmy obecné, jimiž je například slovo menšina či etnická a národnostní menšina.

Neméně důležité je vymezení v bakalářské práci hojně vyžívaných pojmů, například definování samotného judaismu, jeho příslušníků, sionismu, emancipace a nechvalně známých a vžitých pojmů týkajících se židovské víry, jako jsou často omílané definice antisemitismu, rasismu a holocaust.

4.1 Etnická a národnostní menšina

*„Termín menšina zahrnuje pouze ty nedominantní skupiny populace, které mají a chtějí si zachovat stálou etnickou, náboženskou a jazykovou tradici nebo charakteristiky zřetelně odlišné od ostatních částí populace.“*¹² Takto definuje pojem menšina český politik a sociolog Ivan Gabal. Pojem menšina není jen ustáleným spojením se slovem etnická. Menšina je představena také jako náboženská, rasová, společenská. Dle profesora Leoše Šatavy *„jsou dnes jako menšiny označovány nejrůznější skupiny a subkultury populace, které se svými postoji či způsobem života odlišují od běžných norem společnosti.“*¹³

Není možné opomenout mnohovýznamový pojem etnické menšiny, jež hovoří o různých typech, kategoriích a odděleních etnických skupin a společenství. Přesněji řešeno hovoříme o *„skupině početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci – coby občané daného státního útvaru - mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva a vykazují, byť pouze implicitně, smysl pro soudržnost zaměřený na uchování své kultury, tradice, náboženství nebo jazyka.“*¹⁴

Je tedy zřetelné, že v jakékoliv definici od jakéhokoli autora jsou společným rysem etnické menšiny, vlastnosti dané skupině připisované, týkající se jejich společenství, rasové struktury, původu jak primárního, biologického či kulturního.

---

¹² GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě*, s. 26.

¹³ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin*, s. 35.

¹⁴ GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě*, s. 33.

Již zmíněný Ivan Gabal v téže publikaci rozebírá výraz národnostní menšiny. Upřesňuje jej rozdělením na teritoriální menšiny, jež se nacházejí na jednom území daného státu (Maďaři na Slovensku) a na skupiny, jež nejsou koncentrovány na jenom místě (Romové, Židé).¹⁵

4.2 Judaismus a jeho příslušníci

Tato kapitola musí být zcela jistě využita k představení náboženství, o kterém tato celá práce vypovídá. Jako obecné a laické lze považovat tvrzení, že základem je vyznání jednoho boha. Hovoříme tedy o monoteistickém náboženství, jehož příslušníci jsou označováni jako Židé uznávající 5 knih Mojžíšových = Tóru. Je možné se i setkat s případy, kdy je judaismus popisován nikoliv jako náboženství, nýbrž způsob života a vnitřní kulturní, sociální a náboženský systém izraelského lidu.¹⁶ Základním kulturním znakem je jazyk, nazývaný se hebrejščina. Také pojem Židé je hebrejského původu označující obyvatele starověké Judeje. Výklad tohoto slova je dle definice Paula Spiegela, německého novináře, zcela jednoduchý a vypovídající. „Žid je ten, kdo se narodil židovské matce nebo konvertoval podle halachy, židovského náboženského zákona.“¹⁷

4.3 Asimilace židovského obyvatelstva

Pojem asimilace, jež doprovází Židy po celou dobu jejich existence, představuje úsilí o začlenění a participaci příslušníků okrajové skupiny do skupiny ústřední. K asimilaci dojde tedy v případě, kdy je např. Židům, Romům či jiné menšině, umožněn plný přístup k občanskému životu. Předpokládá se však vzdání se a upozadění všech znaků a prvků původní identity a zvyklostí, které jsou následně zaměněny za úplné splnutí s okolím.¹⁸

---

¹⁵ GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě*.

¹⁶ NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z*.

¹⁷ SPIEGEL, Paul a Eva DOBŠÍKOVÁ, Pavel DOBŠÍK. *Kdo jsou Židé?*, s. 13.

¹⁸ MARADA, Radim. *Etnická různost a občanská jednota*.

4.4 Sionismus

Sionismus, hnutí vznikající na konci 19. století, je dalším z pojmů, jež se zabývá nedominantním postavením a koncentrací, židovského obyvatelstva na určitém území. Jak již název napovídá je odvozen od hory Sion v Jeruzalémě. Dle ucelené definice se jedná o „*hnutí obhajující a podporující návrat židovského lidu do domoviny předků Erec Jisra'el a usilující o vytvoření suverénního a nezávislého židovského státu.*“¹⁹

4.5 Rasismus, antisemitismus, holocaust

Přes veškeré zmíněné obecné pojmy není možné vynechat zcela zásadní myšlenky, ukazatele a činy spojené s nenávisí na osobách židovského vyznání.

Nutné je začít obecnou teorií, která hierarchizuje skupiny a národy – rasismus. Tato ideologie, vycházející z pojmů rasa (etnikum, kmen) jež představuje myšlenku nadřazenosti určité rasy a omezování práv rasy jiné.

Historik Vít Strobach vysvětluje problematiku rasismu takto: „*S vylučováním a vnitřní spojitostí takzvaných méněcenných skupin bezprostředně souvisí funkce rasismu spočívající ve schopnosti označit ty, kteří mohou být přes rozšířené liberální krédo o rovnoprávnosti považováni za nesvéprávné.*“²⁰

V rovině konkrétní se dostaneme k pojmu antisemitismus, jež reprezentuje rasovou nesnášenlivost, nenávisť a opovrhování osobami židovského vyznání, jež je postupem času dovedena až k přímé diskriminaci, osočování a násilnému napadání těchto osob. Český politik Michal Frankl sjednotil definici antisemitismu: „*Společným jmenovatelem všech jeho definic je konstatování, že jde o nepřátelství či nenávisť vůči Židům, která sahá od slovních útoků až po násilné činy a pogromy. Podle mého názoru by však každá definice měla zároveň zdůrazňovat, že antisemitismus je důsledkem ideologického, politického a sociálního vývoje majoritní společnosti, neboli reakcí na charakter jednání a postavení židovské menšiny.*“²¹

Tato předpojatost byla ve 20. století dovedena až do stádia masového vyvražďování nepřátel německého národa (Židů, Romů, homosexuálů a další), které je dodnes označeno jako holocaust.

---

¹⁹ NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z*, s. 181.

²⁰ STROBACH, Vít. *Židé: národ, rasa, třída*, s. 18.

²¹ FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů"*, s. 23.

5 Mladoboleslavsko a Židé

5.1 Město Mladá Boleslav

Mladá Boleslav, statutární město s celosvětovým ohlasem vycházejícím z úspěchů automobilového průmyslu, datuje své počátky v době vlády prvních přemyslovských knížat. Dle předpokladů historiků vzniklo město společně s dřevěným hradištěm v lokalitě zvané Hrobie mezi soutokem dvou místních významných řek – Jizery a Klenice.

Jedná se o období 10. století, kdy na tomto místě vystavěl hrad Boleslav Druhý Mladý. V době vlády Přemyslovců se hovořilo o Mladé Boleslavi jako o opěrném bodě hospodářské síly a středisku správy, jež sahala až k severním zemským hranicím. Hovořilo se tak o tzv. článku hradské soustavy.²² V 2. polovině 10. století docházelo, v oblasti dnešní Mladé Boleslavi, ke sjednocovacímu procesu kmenů pod ústřední rod Přemyslovců. V Pojizeří se však tato situace neobešla bez násilí, vražd a nekončících intrik.²³ První český psaná věrohodná zmínka o Mladé Boleslavi pocházela z roku 1130, kdy však město vystupovalo pod názvem Nový Boleslav.²⁴

Ve 13. století se město dostává do rukou rodu Markvarticů, kteří vlastní Boleslav, tentokrát již pod názvem Mladý Boleslav až do roku 1468. Podhradí jen vzkvétalo. Výrazně tomu napomohl ráz trhové osady, výnosy z celních poplatků, právo vařit pivo, možnost mít svého rychtáře, krčmu, radnici, masné krámy. Tato skutečnost se však značně omezuje po přenesení správy do města Nymburk a vpád Braniborů na naše území, což má za následek zničení hradebního systému a hradu jako takového.

Roku 1318 získává opravený mladoboleslavský hrad do svých rukou Jan Lucemburský, který záhy tento majetek přenechává Beneši z Michalovic. Tím se páni z Michalovic dostali k vládě nad Mladou Boleslaví a okolím. Jednou z nejvýznamnějších osobností ze zmíněného šlechtického rodu byl Ješek z Michalovic. Jeho stěžejním rozhodnutím je přenesení trhové osady do podhradí, na čtvrť zvanou Podolec a opět připisuje městu významná privilegia.

Patnácté století přináší dobu husitskou. Boleslavští obyvatelé, i přes katolický rod Michaloviců, vyznávají víru podobojí. Proto roku 1420 otevírají husitům brány osady. Tolerantní vládnoucí rod přiznává obyvatelům všechna práva na svobodnou volnu vyznání

---

²² BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*.

²³ KNOB, Jan, Otakar HRDLIČKA a Ivan KREJZLÍK. *Mladoboleslavsko*.

²⁴ BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*.

a k moci se tak dostávají převážně husitští hejtmané. Toto období se neobešlo bez vypálení kostela minoritského či johanského. Zkáze neunikl ani hrad v Michalovicích či město Bělá a Mimoň.²⁵

Od 2. poloviny 15. století až do počátků 16. století dochází k častým změnám ve vládě nad pojizerským územím. Jindřicha Kruhatu z Michalovic vystřídá jeho sestra Magdaléna s chotěm Janem z Cimburka a Tovačova. V roce 1475 se však tento muž žení s jednou z nejdůležitějších žen na Mladoboleslavsku. Bere si Johanku z Krajku.²⁶ Ženu, která přispěla ke vzniku Jednoty bratrské a Boleslav se tak stává jeho kulturním centrem. Započala stavba budovy sboru, zvaná Karmel, ale i tiskárny, která se může pyšnit prvním výtiskem mapy Království českého od autora Claudianuse.

Rod Krajířů z Krajku byl vůbec stěžejním pro Boleslav, která se pod jejich vládou začíná rozvíjet všemi směry. Vzestup nastává ve všech odvětvích – hospodářství, školství, zdravotnictví či samostatném podnikání. Na jednom území společně žijí lidé víry katolické, husitské či židovské. Dochází k budování sídelního centra s dominantní radnicí a hradbami. Vše je dovršeno oficiálním povýšením Mladé Boleslavi na město roku 1528.²⁷

Jak už to tak bývá, po rychlém vzestupu přichází také prudký pád. Nesouhlas s vládou člena habsburského rodu Ferdinanda I. přináší do města nepokoj. Konfiskování majetku, perzekuce Jednoty bratrské, chystaná poprava Arnošta z Krajku. Z rostoucího města jako byla Mladá Boleslav, se během okamžiku stává lenní město. Začínají tak nespočetná placení několika tisíců grošů za obnovu a získání zpětné slávy města. Správu má v tuto dobu na starosti Jiří z Lobkovic, po něm nastupuje Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, jehož dluhy městu vůbec nepřispěly. Obyvatelé společně s Jednotou bratrskou dávají dohromady 30 000 kop grošů pražských, za které si koupí svou svobodu. Další finance jsou zanedlouho shromažďovány z důvodu vydání privilegia Rudolfem II. Třítisícové město se stává roku 1600 městem královským, s podmínkou přijímání pod jednou, nebo podobojí. Ostatní vyznání jsou protizákonné.²⁸

Veškeré sny obyvatel pohřbila osudná třicetiletá válka. Boleslavané, stojící na straně stavovských přívrženců, účastníci se protestních akcí proti císaři, podporující

---

²⁵ BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*.

²⁶ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*.

²⁷ KNOB, Jan, Otakar HRDLIČKA a Ivan KREJZLÍK. *Mladoboleslavsko*.

²⁸ BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*.

Fridricha Falckého, se tak dočkali katastrofálních následků. Válečné útrapy vyvrcholily v nutnost emigrace Jednoty bratrské, vypuzení kališníků, uctívání jednoho náboženství a to katolického. Právě tuto skutečnost doprovázela rekatolizace a germanizace. Válka se dotkla všech vrstev společnosti, veškerého civilního obyvatelstva, jejich snahy uživit sebe i svou rodinu. Vojska přátelská i nepřátelská, procházející Mladou Boleslaví, vyžadovala nemalé finanční obnosy. Násilí, loupeže, zavírání živností a věznění nebylo výjimkou. Mladá Boleslav, její hrad i předměstí, se tak nacházelo opravdu v zuboženém stavu. Celé situaci nepřispělo ani obsazení pojizerské oblasti švédskými vojsky roku 1639.²⁹ Ještě než bylo možné se vzpamatovat z útrap třicetileté války, postihl město mor, cholera, ale i povodně a požáry, proti kterým zasahovaly hasičské jednotky šestkrát.

Úlevu přináší vláda Josefa II., který roku 1781 zrušil nevolnictví. Na celém území začíná výrazně stoupat úroveň gramotnosti či urbanizace, jež má za následek stěhování obyvatel do měst. Mladá Boleslav se tak stává městem se sídlem krajské správy. Začíná se také s opravou významných památek, kostelů a chrámů či s výstavbou gymnázia v Kosmonosech.³⁰

S 19. stoletím pak přichází zrušení roboty roku 1848, snaha o udržení českého jazyka na úkor jazyka německého prostřednictvím divadla či hudby. Roku 1860 je vydán první výtisk českých novin Boleslavan, který je publikován až do dnešní doby. Úspěšné začátky zažívá roku 1895 také odvětví průmyslu a obchodu. V čele s naší hlavní automobilkou Škoda Auto, v této době zvanou továrna Laurin&Klement.³¹

Úspěšně se rozvíjející průmysl, obchod, ale i kulturní život společnosti je ukončen 1. světovou válkou. Po atentátu na následníka trůnu v Sarajevu začíná celostátní mobilizace. Válka vstupuje do životů všech obyvatel a se vším, co k tomu patří. Do Mladé Boleslavi jsou denně přiváženi ranění, ale i zajatci. Přídělový systém potravin či hygienických potřeb nabírá na obrátkách. Do boje je povolán také boleslavský 36. pluk. Vše končí podepsáním příměří roku 1918 a uznáním práv Československu Rakousko-Uherskem.

Jen pár let však dělí stát od další tragédie – 2. světové války. Dne 15. 3. 1939 vtrhnou vojska wehrmachtu do Mladé Boleslavi. Okamžitě je zřízeno gestapo a druhý den

---

²⁹ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*.

³⁰ KNOB, Jan, Otakar HRDLIČKA a Ivan KREJZLÍK. *Mladoboleslavsko*.

³¹ BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*.

se rozpoutá vlna zatýkání nepohodlných osob. Úředním jazykem je němčina.³² Změny se nevyhnu ani automobilce Škoda Auto, která se stává součástí firmy Hermann Göring Werke. Zaměstnanci se tak zabývají výrobou a montáží zbraní, nábojů a munice. Od roku 1941 má ve městě hlavní moc komisař JUDr. Klaus Höniger, který se vyznačuje krutými postihy za nedodržení předpisů a nepoužívání německého jazyka, přesto, že právě Höniger byl rodákem z jižních Čech. Život každou chvíli narušují letecké poplachy, které znepříjemňují práci v továrnách, ale i obyčejný život obyvatel. Poslední nálet zažije Mladá Boleslav po desáté hodině dopolední, ve středu 9. května 1945. Den po skončení války v Evropě umírá 135 osob, stovka domů je zničena. Nálet zasáhne i prostory automobilky. Několik let po válce je zjištěno, že bombardování přišlo nikoli ze strany německých leteckých sil, ale sovětských.³³

Poválečné období přináší rostoucí sílu komunistické strany v čele s Klementem Gottwaldem. Přichází doba nevyhnutelných čistek na všech pozicích a úrovních ve společnosti. Doba znárodnování průmyslových továren, měnové i školské reformy, zavírání soukromých podnikatelských obchodů a dílen. Doba vzniku JZD a přestavby středu města. V nočních hodinách z 20. na 21. srpna 1968 přijíždějí do státu a konkrétně do města Mladá Boleslav první polští vojáci a po nich pak sovětská armáda. Vedení mladoboleslavských kasáren vynáší rozkaz nevpustit vojska do města a neotvírat brány. To však nic nemění na faktu, že se tyto jednotky společně s komunistickým režimem usadí na tomto území dlouhých 20 let.³⁴

5.2 Historický přehled usídlení Židů v Mladé Boleslavi

Mladá Boleslav, která je v očích dnešních obyvatel viděna pouze jako automobilové město, zažila také období příchodu patnácti rodin židovského vyznání. Tato událost výrazně změnila průmyslový ráz města. Samotné přízvisko *Jeruzalém nad Jizerou* vypovídá o spokojeném životě židovských obyvatel ve městě.

Ačkoliv Židé přicházejí na území Čech již v 10. století, doklady o jejich usídlení v Mladé Boleslavi pocházejí až z období 15. století. Usazují se v blízkosti řeky Jizery, v ulicích Bělská, Starofarní, Krajířova a Synagogní. Právě v oblasti Starého města zůstávají až do okupace nacisty v roce 1938. V 16. století je židovským obyvatelům

---

³² TRTÍLEK, Vlastimil. *Mladá Boleslav od minulosti k dnešku*.

³³ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*.

³⁴ BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*.

povoleno vystavět na okraji Starého města, tedy historického centra Mladé Boleslavi, dvanáct rodinných domů. Roku 1590 je vystavěna synagoga, v těsné blízkosti židovská škola, o šest let dříve byl vybudován jeden z nejrozsáhlejších židovských hřbitovů v České republice a roku 1620 špitál.³⁵

Druhá polovina 16. století a 17. století přináší zlatý věk pro Židy. Po třicetileté válce počet židovského obyvatelstva značně vzrostl. Přicházejí další členové tohoto vyznání do Čech ze zemí jako je např. Polsko, Bělorusko či Ukrajina. V Mladé Boleslavi se v 17. století nachází 800 osob s židovským vyznáním, tvoří tak polovinu celkového počtu obyvatel. Této skutečnosti velice přispělo vyhlášení privilegia Židům císařem Ferdinandem III., která hovořila o zákazu bránění v možnosti obchodování osobám židovského vyznání.³⁶

Právě obchod byl hlavním zdrojem obživy. Židé byli velice zdatní obchodníci nesvázaní systémem cechů, jež byl v Čechách zaveden, a mohli tak své umění v bohatém městě značně využít a rozvíjet.

Ke společné historii Mladé Boleslavi a života židovských obyvatel se neodmyslitelně váží požáry, které vznikaly v židovském městě a měly tak za následek nesčetné škody na majetcích všech místních obyvatel. První z těchto požárů vzplál v neděli 19. května 1697 v brzkých ranních hodinách v domě židovského primase. Společně s židovským městem padly za oběť desítky domů na Starém městě. Požáru a následně zkáze se nevyhnul ani kostel, zvonice, brány a v neposlední řadě také místní pivovar. Tyto skutečnosti samozřejmě nahrávaly sporům, které mezi sebou vedli židovští a křesťanští obyvatelé. Ač se jednalo o spory živnostenské, kdy se obyvatelům nelíbilo fungující obchodování Židů, přebírání zákazníků či náboženské nesváry týkající se rušení se navzájem při bohoslužbách. Důvod je zřejmý. Bohoslužby Židů připadají na sobotu, přičemž křesťanů na neděli. Požár byl tak jen příspěvkem ke značným nepokojům.

To však nic nemění na faktu, že otevřené ohně v židovských domech, které byly příčinou zmíněného požáru, nebyly nijakým způsobem dále řešeny, měly tak za následek několik dalších podobných zničujících požárů. V roce 1761 bylo opět z důvodu požáru zničeno 48 domů v židovské čtvrti. Společně s nimi zasáhl požár také radnici, faru, špitál školu a dokonce i mladoboleslavský hrad. Do třetice přichází další požár dne 28. 10. 1859.

---

³⁵ ČERVENÁ, Helena. *Ota a Hana Ledererovi*.

³⁶ ROZKOŠNÁ, Blanka a Pavel JAKUBEC. *Židovské památky Čech*.

Kromě domu pekaře Antonína Vodičky oheň zasáhne opět židovskou čtvrt'. Celkem 160 rodin zůstává bez přístřeší.³⁷

V 19. století to však nebyl pouze požár, který ovlivnil další život ve městě Mladé Boleslavi. Ještě na počátku tohoto století bylo židovské ghetto obeháno drátem a od ostatních obyvatel odděleno brankami. Teprve až rok 1848 přináší jakési uvolnění ve společnosti, které konkrétně v Mladé Boleslavi vede k možnosti stěhování Židů z ghetta a zakupování domů na historickém Starém městě. Právě zde zakládají další obchodníci své živnosti, zaměřené převážně na textil, galanterii či potraviny. Rozvoj průmyslu však také drží krok se stále se rozrůstajícími místními obchody. Jeho centrem je oblast zvaná Pták a Podolec.³⁸

Konec 19. století a počátek 20. století přináší antisemitské bouře. Počet Židů v Mladé Boleslavi každým rokem klesal. Roku 1880 tvoří Židé ještě 9 % (851 osob) z celkového počtu obyvatel. V novém století, přesněji v roce 1900, se počet snížil na 4 % (560 osob) a devět let před začátkem 2. světové války klesl počet osob s židovským vyznáním na neuvěřitelné 1 % (264 osob). V porovnání s přelomem 17. a 18. století, kdy Židé tvořili 50 % obyvatel (800 osob), je číslo spjaté s 1. polovinou 20. století opravdu nízké.³⁹

Obrázek 1 - Mladoboleslavský hrad

³⁷ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*.

³⁸ ČERVENÁ, Helena. *Ota a Hana Ledererovi*.

³⁹ ROZKOŠNÁ, Blanka a Pavel JAKUBEC. *Židovské památky Čech*.

Zlom v životě boleslavských Židů, který má za následek konec židovské obce ve městě, přináší nacistická okupace roku 1939. Vyhlášky a nařízení značně omezují obyčejný chod této společnosti. Nošení žluté hvězdy, zákaz vstupu do veřejných budov, uzavření židovských škol, nákup prostřednictvím potravinových lístků a nespočet dalších příkazů. Již roku 1940 je zveřejněna vyhláška k opuštění domů židovských obyvatel, odevzdání klíčů a přesunu do sběrného místa, tedy do prostor mladoboleslavského hradu.

Právě odtud jsou stovky Židů dvěma transporty odvezeny v dobytčích vagonech do Terezína. Další stanicí se pro většinu z nich stávají koncentrační tábory, především nechvalně známá Osvětim. Zpět do Mladé Boleslavi se po ukončení 2. světové války vrátilo pouze 48 osob. Tím se kapitola židovské obce v Mladé Boleslavi nadobro uzavírá.

Převážná většina židovské části města byla po válce v devastujícím stavu a tak postupně probíhalo její bourání a následné odklizení. Zcela rozebrána byla roku 1962 také zdejší synagoga. Dnes jí připomíná pouze Davidova hvězda seskládaná z dlažebních kostek.

Mladá Boleslav, která již od 15. století zažívala vzestup židovského obyvatelstva, jak v jeho sociální tak i v podnikatelské sféře, ztrácí statut židovské obce. Pouze v historických materiálech jsou připomínány události spjaté s židovským obyvatelstvem či jsou uvedeny konkrétní osoby, které z Mladé Boleslavi pocházely či se na toto místo přistěhovaly, a o kterých se učíme dodnes. Je povinností některé z těchto velikánů představit. Jsou jimi např. československý ministr Alfred Meissner, lékař Siegfried Kapper či básník František Gellner.

Obrázek 2 - Dům Siegfrieda Kappera

Obrázek 3 - Pamětní deska na době Siegfrieda Kappera

Kulturní znaky Judaismu a židovské obce v Mladé Boleslavi

5.3 Materiální (hmotné) kulturní dědictví

5.3.1 Židovská architektura v Mladé Boleslavi

5.3.1.1 Synagoga

At' už v Mladé Boleslavi žijí jakékoliv skupiny obyvatel, většina z nich měla ve městě své místo, určené ke scházení, kázání či k modlitbám. Jednota bratrská si vystavěla rozlehlý objekt na Českobratrském náměstí s názvem Sbor českých bratří, který je dodnes využíván k výstavám, svatbám, koncertům či promócím. Křesťané využívali kostel Nanebevzetí Panny Marie na počátku Starého města a Židé zde v 16. století nedaleko od kostela křesťanského vystavěli vlastní synagogu, která se tísnila uprostřed obydlené části města. Právě k ní vedla stejnojmenná ulice Synagogní.

Dle dochovaných materiálů byla vystavěna okolo roku 1590 a v dalších stoletích byla několikrát přestavěna a opravena. Přispěly k tomu i nespočetné požáry, které se vždy na daném objektu značně podepsaly.⁴⁰ Nebyla však určena pouze k náboženským účelům. Budova sloužila také jako židovská radnice a škola zároveň. Jmenovaný rabí tak sloužil nejen jako správce, ale také zároveň jako kantor židovské školy. V 19. století je synagoga doplněna unikátním oltářem s honosnými záclonkami a nechyběly ani varhany. Sedadla, nacházející se v synagoze, byla vždy a všude číslována, ženská část oddělena od mužské, místa dědičně předávána.

Velký zlom nastal v období 20. století. Příchod nacistických vojsk znamenal pro synagogu a zároveň pro celé židovské obyvatelstvo značné nebezpečí. Dne 28. srpna 1941 již plánuje Četnická stanice v Mladé Boleslavi organizaci při uzavírání židovských náboženských míst. Dne 3. září 1941 vychází oběžník upozorňující na poškozování synagog civilním obyvatelstvem. Dle obsahu úředního listu je tato činnost absolutně nežádoucí. Informace vypovídají o nutnosti dopadení viníků a okamžitým předání příslušným úřadům. Další materiál, týkající se této budovy a vydaný presidiem zemského úřadu Prahy a Brna, je oběžník ze dne 6. října 1941 s důrazným označením Sofort (čes. ihned). Předmětem vydaného listu jsou pravidla ohledně označování Židů, postup proti židomilským Čechům a konečně také okamžité uzavření synagog. Dle oběžníku slouží

---

⁴⁰ ROZKOŠNÁ, Blanka a Pavel JAKUBEC. *Židovské památky Čech*.

židovské synagogy a veškeré další modlitebny k soustředění podvratných židovských živlů a jedná se tak o ohnisko ilegální šeptané propagandy. Z honosně vyzdobených budov sloužících k náboženským účelům se tak stávají skladiště nacistických materiálů a odpadů.

Druhá světová válka byla tedy jakýmsi začátkem konce. Stav synagogy po skončení války byl opravdu nevyhovující. Právě proto se roku 1962 rozhodne o jejím zboření z důvodu havarijního stavu. Budova je tak srovnána se zemí a materiál je okamžitě rozebrán. Dnes se na tomto místě nachází garáže. Synagogu zde připomíná pouze Davidova hvězda vyskládaná z dlažebních kostek.⁴¹

5.3.1.2 Hřbitov

„Kde jste vy, bývali jsme i my – kde jsme my, budete i vy!“ Právě s tímto nápisem se návštěvníci mohou setkat na židovském hřbitově v Mladé Boleslavi. Zcela jasně předkládá posloupnost lidského života, který musí jednou skončit a lidské tělo musí být někde uloženo.

Právě z toho důvodu si místní Židé vystavují za hradbami města v místě zvaném Na Dubcích svůj vlastní hřbitov, již v roce 1584. Oblast nazvaná Podolec se tak rozšiřuje o další z řad židovských posvátných míst. Společně se hřbitovem byl vystavěn také hrobnický dům. Jedná se o budovu s číslem popisným 165, která se v její historii stala také špitálem a v dnešní době bytem správce židovského hřbitova.

Obrázek 4 - Hrob Jakuba Baševiho

---

⁴¹ ROZKOŠNÁ, Blanka a Pavel JAKUBEC. *Židovské památky Čech*.

Na tomto místě tak leží židovští podnikatelé, obchodníci či lékaři. Nejstarším náhrobkem nacházejícím se na tomto místě je náhrobek z roku 1604. Nejslavnějším je však hrob Jakuba Baševiho z Treuenberku. Právě on se stal prvním Židem povýšeným do šlechtického stavu. Jednalo se tak o barona pražského.

Náhrobky jsou význačné především nápisy, převážně hebrejskými, které znázorňují velké množství informací. Ať už je to jméno zemřelého, jeho otce či u žen jméno jejich manžela. Na každém náhrobku nechybí ani den úmrtí, tedy i zároveň den pohřbu a povolání zemřelého. Některé obsahují také epitaf pozůstalých.⁴² Kytice, které jsou symbolem vzpomínky příbuzných, na židovském hřbitově nenalezneme. Zde zármutek a vzpomínku představují kamínky položené na nebo u náhrobků zemřelého. V roce 1820 probíhá výstavba silnice v oblasti židovského hřbitova. Velmi nešetrným způsobem bylo zacházeno s náhrobky mrtvých. Některé posloužily jako stavební materiál, jiné byly poposunuty o několik metrů dále.

Obrázek 5 - Židovský hřbitov

Židovský hřbitov s rozlohou 13 475 m² patří dnes k největším v České republice. Návštěvníkům je přístupný každý den kromě soboty a židovských svátků. Není možné opomenout ani další místa v oblasti Mladoboleslavska, která sloužila k pohřbívání zesnulých Židů. Židovské hřbitovy se dochovaly také ve městě Mnichově Hradišti a ve vesnicích jako např. Pískova Lhota, Veselice, Pětikozly, Bosyni, Křinci či Dolním Cetně. Zřejmý je tedy vliv židovských obyvatel v oblasti Mladoboleslavska, který je ve hmotné podobě možný pozorovat dodnes.

⁴² HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*.

5.3.2 Zaměstnání a živnosti židovských spoluobčanů

Jak už je o Židech všeobecně známo, vynikali svou všestrannou vzdělaností, schopností uživit se a vydělat při tom dostatek peněz. Již na konci 18. století se židovští obyvatelé zapojili do podnikatelského života. Rozvoj průmyslu a obchodu byl v plném proudu a velký podíl na momentální situaci v Mladé Boleslavi měli zcela jistě i Židé.

Není však tak známá skutečnost, že Židé byli zaměstnaní ve veřejné správě. Již roku 1721 vykonával funkci výběrčího daní Žid se jménem Löbl.⁴³ Na počátku 19. století mělo židovské město po delších neshodách vlastního člena policejního sboru. Byl jím Jakub Moises, který společně se svým kolegou Václavem Nejedlem zajišťoval pořádek na Starém městě. Rok 1857 se zase stává rokem, kdy mezi městské zastupitele zasedají také židovští občané. Jsou jimi David Bloch, Veith Winterberg, Dr. Neustadtel a konečně rabín Dr. Elbogen.⁴⁴

V čem však Židé vynikali, byl určitě um a jakýsi talent v oblasti podnikání. Živnosti Židů nebyly svázány systémem cechů, proto mohli své schopnosti značně rozvinout. V 17. století Židé využili volného obchodu s masem, vlnou či jiným zbožím. Právě prodej masa a dobytka byl jedním z hlavních důvodů neshod mezi křesťanským a židovským obyvatelstvem v Mladé Boleslavi. Boleslavští řezníci podávali každoročně stížnosti na židovské obchody s masem. Hlavním důvodem nesvárů se jevil převážně velký zisk, který židovské živnosti za prodej rozporcovaných částí dobytka dostávali. Neshody vycházely i z možnosti prodávat masné výrobky a maso jako takové ve dnech, kdy křesťanští řezníci nemohli. Jednalo se o každou neděli v měsíci a křesťanské svátky. Boleslavští Židé se neustále odvolávali na skutečnosti, že v Praze je prodej povolen až do prvního zvonění před křesťanskou bohoslužbou, proto není důvod cokoliv měnit. Situace se mírně zlepšila až po dohodě židovských řezníků ohledně přenechání zadních částí dobytka řezníkům křesťanským, jelikož Židé toto maso nesmějí pojídat. Neshody boleslavských řezníků se tak nikdy stoprocentně nevyřešily, avšak s jistými ústupky dokázali ve městě společně žít až do okupace nacistickými vojsky.

---

⁴³ ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*.

⁴⁴ GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*.

V období 17. století také znepokojovaly místní obyvatele pravomoci, které připadaly pouze Židům. Byl to například prodej soli či pronájem povozů. Tato práva náležela v Mladé Boleslavi pouze židovským obchodníkům.⁴⁵

Jak již bylo řečeno v úvodu kapitoly, teprve s koncem 18. století a s 19. stoletím přichází doba, kterou židovští obchodníci využili více než kdokoli jiný. S rokem 1848 nastává uvolnění obchodu a možnost provozování vlastních soukromých živností. V Mladé Boleslavi se židovští obyvatelé začínají věnovat převážně oblastem jako je například prodej a výroba textilu či potravin. Budovali se nové galanterie a železářství. Rozmach jejich obchodů byl opravdu značný a pružnost židovských podnikatelů opravdu unikátní. Rozlehlé podniky a společnosti vznikaly na okraji města u řeky Jizery v oblasti zvané Podolec a Pták. Menší soukromé obchůdky provozovali v přízemí svých domů na Starém městě. Právě Staré město v té době, stejně jako v době dnešní, hýřilo obchody či krámkami s jakýmkoliv zbožím. Židovští obchodníci se však v této oblasti věnovali převážně obchodu s textilem a galanterií. Jedněmi z nich byli např. David Elbogen, Joachim Heller, R. Klein, S. Melnik či A. Hönigsfeld. K prodejcům dámského a pánského prádla se řadila také rodina Gellnerů v domě s číslem popisným 26/I, ve kterém se narodil známý básník František Gellner. Dnes se v přízemí tohoto domu nachází společnost Bambule, zabývající se prodejem dětského oblečení a dalších potřeb souvisejících s těmi nejmenšími.

Obrázek 6 - Dům Františka Gellnera

⁴⁵ GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*.

Obrázek 7 - Detail domu Františka Gellnera

Staré město dále nabízelo možnost navštívit židovskou restauraci vlastněnou Adamem Weinbergem či si poslechnout židovské muzikanty v restauraci „U černého vorla“. Co se týče pekařství, židovské město zásoboval pekař Antonín Vodička, který se zasloužil o nechvalně známý požár v roce 1859. Požár způsobil absolutní přestavbu židovské čtvrti. Křivolaké a úzké uličky, které byly typické pro oblast židovského města, se tak staly minulostí. Poslední důležitou, zde jmenovanou, živností bylo jistě železářství nejprve vlastněné Vilémem Meissnerem s číslem popisným 20/I. O dalším majiteli zmíněného obchodu Rudolfu Bondym bude zmínka ještě v kapitolách následujících.⁴⁶

Mladá Boleslav je v České republice i v Evropě známá jako produktivní průmyslové město. Toto přívlastko nezískává jen kvůli automobilce Škoda Auto. Začátky průmyslu v Mladé Boleslavi sahají až do prvních let 19. století, kdy se město začíná „pyšnit“ rozlehlými areály a několika komíny. V Pojizeří se tak rozrůstají komplexy, jejichž výroba vyprodukovává zboží pro místní trh, ale i pro export. K jedné z největších továren patřil bezpochyby boleslavský lihovar Ignáce Lederera. V jeho začátcích roku 1867 se jednalo o malý podnik využívající tři rodinné domy v oblasti Podolce a Ptáku. V 80. letech 19. století však nastává doba další výstavby a rozšiřování

---

⁴⁶ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*.

podniků. Z firmy se během okamžiku stává akciová společnost zaměstnávající několik set lidí z okresu Mladoboleslavsko. Lihovar produkoval jak alkohol, tak například různá hnojiva. Jeho produkce činila 50 000 hl lihu. Z českých a moravských lihovarů dále rafinují 30 000 hl lihu.⁴⁷ Továrna je neustále vylepšována z pohledu vybavení, nových skladů, přichází i na montování nákladního zdviže a výstavbu spalovacích motorů. Obyvatelé Mladé Boleslavi a okolí však stále podávají stížnosti na vzduch, který je, místním lihovarem a sousedícím objektem výroby bramborového škrobu Žida Morice Reisse, značně znečišťován. Světové války však mají za následek neobnovení produkce a budovy věhlasného komplexu tak chátrají. Dnes bychom zanedbané prostory hledali jen stěží. Na základech Ledererova lihovaru se tyčí další část automobilky Škoda Auto zabývající se technickým vývojem.

Obrázek 8 - Škoda Auto (technický vývoj)

Dalším rozlehlým areálem, který se nacházel v bezprostřední blízkosti Ledererova lihovaru, byl nejprve malý soukromý podnik p. Köchlina a Singera z roku 1819 zabývající se výrobou bavlněné látky s názvem kartoun. Dalším majitelem se stal Franz Hiller, který oproti předchozím majitelům upřednostňoval výrobu látek vlněných. Teprve rok 1881, kdy objekt získává movitý podnikatel pan Ignác Klinger, stoupá věhlas a sláva místního komplexu a jeho výroby. Rozrůstající se přádelna čítá 50 000 vřeten Seliactorových

⁴⁷ BAREŠ, František. *Průvodce po Mladé Boleslavi a okolí*.

a 8 000 sdužovacích.⁴⁸ Důležitým pohonem se stalo 8 parních kotlů a dalších 5 parních strojů o obrovské síle 1830 HP. Tento podnik byl důležitým zaměstnavatelem, jež nabízel místa pro 2000 osob. V období poloviny 20. století zasahuje podnik stejný osud jako Ledererův lihovar. Mladoboleslavská automobilka zde staví další budovy, tentokrát technologické centrum. Zachoval se však název, který se prostřednictvím zaměstnanců automobilky a obyvatel Mladoboleslavska předává z generace na generaci. Pojem Česana, jež přikládá důraz na dříve fungující a prosperující přádelnu česané příze v tomto místě, je posledním přeživším článkem upozorňujícím na věhlas bývalého Klingerova komplexu.

Obrázek 9 - Škoda Auto (Česana)

Textilní průmysl měl tedy v Mladé Boleslavi dlouholetou tradici. Na konci 19. století tuto skutečnost dále podtrhovala fabrika nacházející se opět v prostoru sousedící s Klingerovou přádelnou. Spolumajitelé Bedřich Eisler a Emil Fuchs se tak zasloužili o vznik plétárny, která produkovala různé druhy prádla a dalších oděvních doplňků. V provozované prodejně na Staroměstském náměstí v Mladé Boleslavi tak měli kupující velký výběr oděvů doplněný i o potřeby k šití. Obchod tak fungoval částečně i jako

---

⁴⁸ BAREŠ, František. *Průvodce po Mladé Boleslavi a okolí*.

galanterie. Bohužel příchod první světové války způsobil zastavení výroby. Velké prostory byly v dalších letech využívány pouze jako skladiště.⁴⁹

Prozatím byl vyzdvihován převážně průmysl textilní. Mladá Boleslav však vynikala v několika dalších odvětvích. Ve městě se také nacházely dvě důležité mýdlárny. První náležela Karlu Hudcovi a Moritzu Kohnovi. Zabývala se jak výrobou mýdel, tak i parfémů. V období, kdy se firma nejvíce rozvíjela a začala exportovat například i na Nový kontinent, rozpoutala se první světová válka, která jako u většiny boleslavských podniků způsobila uzavření těchto prostor. Tímto však historie podniku nekončí. V roce 1917 kupuje fabriku Ing. Eger, jež využije továrnu na průmyslovou výrobu pečiva pod názvem Suchar. I další majitelé objektu v dalších letech 20. století pokračují s tímto řemeslem, které zásobuje Mladou Boleslav a okolí čerstvým pečivem.⁵⁰

Druhá zmiňovaná mýdlárna Sigmunda Haase provozuje výrobu v budově v Nádražní ulici. Tedy přímo naproti mýdlárně pánů Hudce a Kohna. Možná právě proto její existence není tak dlouhá, jako u výše uvedené. V 80. letech 19. století převzal podnik Vít Goldberg. Ten pokračuje v provozu mýdlárny, avšak jeho hlavním záměrem je vybudování provozu, jež se bude zabývat výrobou akumulátorů. Ač v dané době nebylo jeho přání vyhověno, nakonec se přeci jen z podniku stává podnik Akuma.

5.4 Nemateriální (nehmotné) kulturní dědictví

5.4.1 Školství

Mladá Boleslav byla odjakživa střediskem vzdělanosti. Ať už se jednalo o vzdělání podané prostřednictvím Jednoty bratrské v 15. století či později ve zřízeném gymnáziu v Kosmonosích ve století 18. Průřez v historii města poukazuje na velký a všestranný rozsah zdejšího školství, na jehož vysokou hodnotu je upozorňováno v každém století, počínaje 15. stoletím. Založením Jednoty bratrské se město stává kulturním centrem, centrem knihtisku. Prvenství si město připisuje i prvním výtiskem mapy Království českého.

Není to však jen Jednota bratrská, která se velkou měrou zasloužila o vzestup úrovně vzdělanosti v Mladé Boleslavi. Rod Krajířů z Krajku, který je v Mladé Boleslavi spojen se 16. stoletím, rozvíjí město všemi směry. Ať už se jedná o podporu

---

⁴⁹ BENEŠ, Luděk, Přemysl VEVERKA a Sylva MĚSTSKÁ. *Historie a současnost podnikání na Mladoboleslavsku*.

⁵⁰ BAREŠ, František. *Průvodce po Mladé Boleslavi a okolí*.

hospodářství, zdravotnictví či velmi důležité školství, které je základem všech dalších odvětví.

V 16. století se tak v Mladé Boleslavi nachází několik škol, a to škola bratrská, škola latinská, škola městská a v poslední řadě škola židovská. Právě Židé si v již zmíněném století vystavují svou synagogu. Zde probíhaly první vyučovací hodiny. Zvolený rabín, který byl jmenován v Mladé Boleslavi od roku 1638, se tak stal zároveň správcem školy a jeho profesorem. S ním zajišťovali další hodiny tři kantoři židovští.

Roky následující přináší několik stížností na místní synagogu, tedy prostory školy. Jelikož se tento objekt nachází v blízkosti domů křesťanů a kostela Nanebevzetí Panny Marie, jsou vedoucí starší Židé obce roku 1648 upozorněni na nutnost utiшит jejich schůze, kázání i vyučování. Dochází tak k narušování kázání křesťanského o jeho svátcích a dochází tak k narušování jeho řádného průběhu. Další stížnost přichází i roku 1657. Neshody mezi těmito náboženstvími provází celou historii zdejšího soužití.⁵¹

Právě i proto se škola přesouvá do nového objektu. Je jím dodnes stojící budova v Krajířově ulici, tedy v jedné z ulic židovských, a to v čísle popisném 137. Výstavbě vlastní školy samozřejmě napomohly i reformy školství Josefa II, jehož obsah hovořil i o povinné školní docházce také pro židovské děti. Známy židovskými kantory byly například učitel Košer Izák, později kantor Moises a další.

Obrázek 10 - Židovská škola

⁵¹ BAREŠ, František. *Dějiny mladoboleslavského školství*.

První doložená zpráva o škole židovské však pochází až z roku 1802. V té době se jednalo pouze o školu se dvěma třídami, okolo roku 1888 to byla již škola o pěti třídách. Dochován je také záznam o učitelském sboru pod vedením Dr. Mor. Grunwalda, jež byl zároveň třídním páté třídy. Dalšími spolupracovníky jsou 4 učitelé a jedna industriální učitelka:

Sam Seidner (I. Třída)

Joach Hoffmann (IV. Třída)

S. Glaser (II. Třída)

Ad. Bix (III. Třída)

Reg. Hoffmannová (industriální učitelka)⁵²

Poslední student opouští tuto budovu v roce 1908. Až do začátku 2. světové války jsou místnosti využity jako muzeum s 500 exponáty. Momentálně se nacházejí v hlavním městě, tedy v Praze. Veškeré tyto předměty se podařilo zachránit před běsněním nacistické armády. Dodnes tato budova slouží svému hlavnímu účelu, tedy studiu.

5.4.2 Vztah Židů s ostatními obyvateli Mladé Boleslavi

Několik staletí společně po svém boku žilo v Mladé Boleslavi nespočet rozdílných skupin obyvatelstva. Ať už to byli husité, katolíci, skupina Jednoty Bratrské či židovská komunita. Co se týče Židů, jednalo se o výborné obchodníky a majitele několika boleslavských fabrik, kteří dokázali vždy zákazníkům nabídnout, to co momentálně potřebovali a splnit tak všechna jejich přání.

Podnikání Židů vadilo křesťanským obchodníkům, rezníkům a provozovatelům jiných živností nejvíce. Dle jejich názoru je okrádali o možné vydělané peníze a přebírali tak zákazníky. Časté rozpory souvisely i s čím dál tím častěji vznikajícími požáry. Ty ve většině případů započaly právě v židovské čtvrti. Další neshody vystupovaly na povrch každý víkend. Židé mající své kázání v sobotu, narušovali plynulý chod nedělních mší křesťanů. Židovské město nacházející se v blízkosti kostela tak v nedělní den hýřilo zábavou a povykem, jelikož neděle byla a je pro Židy dnem jako každý jiný. Ač se jednalo o časté, ale nikterak velké rozpory, vedení města vždy upozornilo židovské spoluobčany o shovívavost vůči faráři a věřícím, který nechtějí být při čtení modliteb rušeni a život

---

⁵² BAREŠ, František. *Průvodce po Mladé Boleslavi a okolí*.

ve městě tak pokračoval spokojeně dál. Stejně jako vedení města, tak i jiné orgány městské, spravedlivě řídily chod v Mladé Boleslavi. V historii města lze najít pouze jeden příklad výstupu mladistvých proti židovským stavbám. Dle policejního řízení se jednalo o roztržité okna synagogy. Mladíci, kteří byli viníky, čekali spravedlivý trest. Několik ran metlou srovnalo pořádek a nic podobného se již ve městě neopakovalo.

Výše zmíněné skutečnosti však byly jen malé střípky nenávisti, která se občas nacházela ve všech městech s židovskou obcí. Vše uvedené patří ke společnému soužití rozdílných skupin. Židé však svými financemi dokázali vedení města i jeho obyvatele donutit ke značné shovívavosti. Přispívali na různé projekty týkající se podpory a modernizace města. Ač už to bylo například vykoupení z poddanství, výstavby silnic, hradeb, výstavby průmyslových zón či poplatky spojené s obyčejným životem ve městě, kterých opravdu nebylo málo. Pojmenováním *Jeruzalém nad Jizerou* však vyvrací jakoukoliv zášť Židů proti místním obyvatelům a městu jako takovému. Právě tento přívětivý název přikládáný městu Mladá Boleslav je zcela jistě ukazatelem spokojenosti a sounáležitosti Židů s tímto místem.

Dokladem různé národy místních obyvatel jsou bohužel zápisy četnické stanice v Mladé Boleslavi a oběžníky vydané Presidiem zemského úřadu v Praze v období 2. světové války. Dne 12. března 1940 provádí Okresní četnické velitelství Mladá Boleslav zápis týkající se pana Jana Jílka, jež je obviněn z několika případů vydírání Židů v Mladé Boleslavi. Jménem německých úřadů požaduje po židovských podnikatelských rodinách (např. Goldbergovi, Buchnerovi, Seidnerovi, Glückenrovi, Kellerovi a další) přepis obchodů a pronájmů na jeho jméno či odevzdání velkého obnosu peněz, přinejmenším 150 000 Kč. Toto vše činí pod hrozbou okamžitého udání úřadům. Nejhuře dopadne Jílkovo řádění pro rodinu Bondyových, jež v Mladé Boleslavi vlastní proslulé železářství. Majitel velkoobchodu pan Bondy st. odmítne Janu Jílkovi svůj obchod vydat a zaplatit požadovanou částku. Ten ho však bez jakéhokoliv pravdivého důvodu udá gestapu a pan Bondy je tak během dvou dnů zatčen.

Tento případ je však jediným, který v Mladé Boleslavi vystupuje proti spoluobčanům s židovským vyznáním. Další informace z dochovaných materiálů spíše vyjadřují přesný opak. Právě přátelství a ochrana je v době 2. světové války typická pro místní obyvatele, ale i pro obyvatele celého okresu. Jeden z prvních oběžníků upravující vztah mezi židovskými a ostatními obyvateli vydal zemský úřad 28. srpna 1941. Presidium je značně rozhořčeno neustálými styky těchto skupin a stěžuje si tak na nedodržování

příkazů souvisejících s úpravami v restauracích, na úřadech nebo u lékařů. Okresní hejtman Dr. Vicena žádá o okamžité nahlášení každého případu nedodržování značného odstupu od osob židovského vyznání.

Občané Mladé Boleslavi nedbali na tyto skutečnosti a většina z nich se nenechala jakýmkoliv způsobem omezovat. Právě kvůli sympatiím k Židům byl vydán 6. října 1941 další oběžník proti „židomilským“ Čechům. S hrozbou vzetí do vazby vyhrožují státní orgány osobám, které budou viděny při promluvě či pozastavení se s osobami znatelně označenými Davidovou hvězdou. Jelikož nátura Čechů je od nepaměti známá upřednostněním vlastního názoru před názorem ostatních a postavení se všemu protiprávnímu čelem, uznalo presidium za potřebné vydat 12. listopadu další oběžník, který je již mnohem ráznější. Tentokrát je v Mladé Boleslavi vyhlášen kvůli nutnosti okamžitého zamezení „rejdů jistých nepoučitelných českých kruhů“. O celou situaci se má zajímat tajná státní policie, která má za úkol těmto nesvárům nadobro zamezit.

I přesto, že se během přibližně sedmi století najde několik případů nespokojenosti s židovským obyvatelstvem a jeho činnostmi v Mladé Boleslavi a okolí, jsou to jen malé útržky v dějinách tohoto města. Situace se vždy nějakým způsobem vyřešila a vztahy se napravily. Však i česká povaha musí někdy ustoupit názorům a zvykům jiné skupiny.

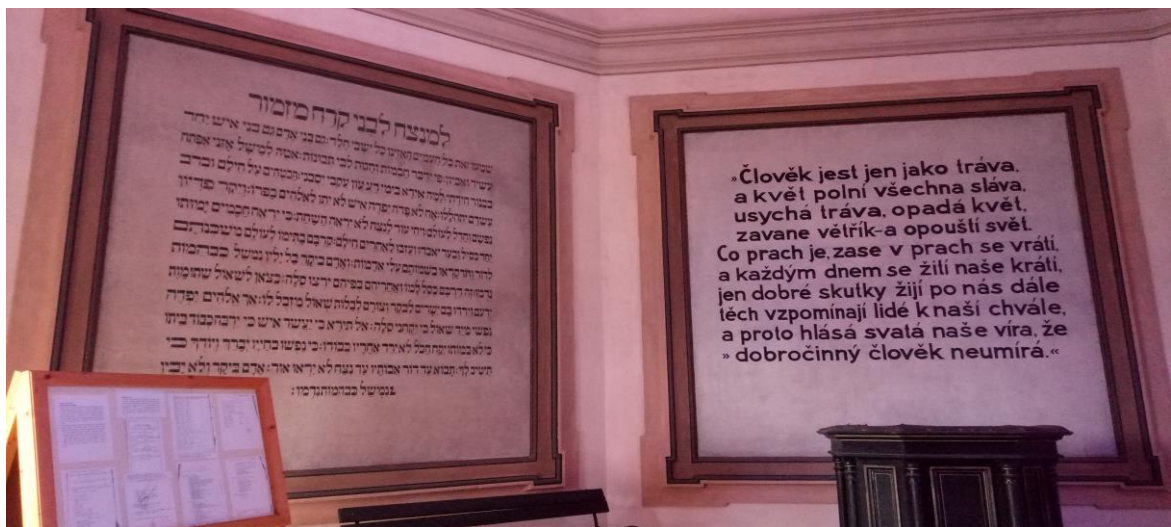
5.4.3 Tradice spojená se smrtí a pohřbíváním

Aby v Mladé Boleslavi mohla vůbec vzniknout tradice spojená s umíráním a následným specifickým pohřbíváním, bylo nutné vystavět prostory, v nichž by celý obřad probíhal a seskupit osoby, jež budou s plnou odpovědností daný rituál vykonávat. Mladoboleslavský hřbitov, jak bylo řečeno v samostatné kapitole výše, zajišťoval plnohodnotné místo, které využívali Židé k pohřbívání zemřelých od počátků boleslavského osídlení. K doplnění celého prostoru přispěla výstavba honosné obřadní síně v roce 1889 a ještě dva roky před okupací nacistickými vojsky spatřila světlo světa také márnice, která je unikátním výjimečným funkcionalistickým stylem.

Obrázek 11 - Obřadní síň

Obrázek 12 - Prostory obřadní síně

Co se týče skupiny, jež celý proces zajišťovala, vystupovala a dodnes vystupuje pod názvem pohřební bratrstvo, tedy chevra kadiša. Bratrstvu byly odváděny příspěvky již od samotného narození až do skonu dané osoby. Finanční náročnost obřadu poznaly v novodobé historii převážně ty rodiny, kterým se během válečných let podařilo emigrovat, neplatily tak dané poplatky a při žádosti o pohřeb, který by nesl rysy dochovaných tradic, musely uhradit jednorázovou částku.

Proces začínal přivezením zemřelého do márnice, v níž proběhla značná očista, tedy základ celého rituálu. Důležitost s sebou neslo i pohlaví zemřelého. Přísně bylo střeženo, aby mrtvého omývaly vždy jen muži a mrtvou pouze ženy. Následovalo tedy kompletní omytí, oholení, zastříhnutí nehtů či ostříhání vlasů. Oděv zemřelého tvořil skromný šat bez jakéhokoliv zdobení a dalšího přikrášlování. Detailní očista končila přivedením pozůstalých, jež měli vzhled svého zemřelého otce, matky či jiného příbuzného zkontrolovat a odsouhlasit tak podobu, s níž tělo a duch vystoupá do nebe.

Obrázek 13 – Márnice

Obrázek 14 - Prostory márnice

Poté následuje uložení těla do zcela obyčejné dřevěné prkenné rakve. Vykradači hrobů zcela jistě nebudou na židovském hřbitově slavit úspěch. Jako v jiných případech a rituálech se v případě Židů neukládají do rakve ani do hrobu žádné cenné předměty. Smuteční slova rabína pak doprovází spuštění dřevěné rakve do, v ten den přichystaného, hrobu. Další fází je jedenáctiměsíční nucený smutek a s tím spojené nezasahování do zasypaného hrobu zemřelého. Aby byly tyto měsíce striktně dodrženy a nedošlo k omylu, přikládá se k hrobu železná destička se jménem a datem úmrtí.

Obrázek 15 - Destička se jménem zemřelého

Židovské hroby se také vyznačují svou výjimečností související s polohou hrobů a pískovcových náhrobků. Dle tradice byly nejstarší hroby situovány směrem na východ a právě z tohoto důvodu je náhrobek vystaven k nohám zemřelého. V nové části židovského hřbitova v Mladé Boleslavi tomu tak již není.

V době 2. světové války byl právě hřbitov jediným místem, kam Židé, po přestěhování na mladoboleslavský hrad, měli volný přístup. Hřbitov tak oplýval čistotou. V dnešní době nastává však problém s velice obtížným získáváním peněz na značnou úpravu tohoto místa, které není každodenně užíváno.

20. století plné změn

V podkapitolách, které pojednávají o událostech spojených s okupací Čech a Moravy německými vojsky a následnou 2. světovou válkou, jsou představeny důležité milníky jak celorepublikové, tak z oblasti města Mladá Boleslav, v té době známou pod německým názvem Jungbunzlau.

Historické pojmy či přesné termíny jsou získány z konkrétní vždy uvedené prostudované literatury. Informace spjaté s Mladou Boleslaví, konkrétně kapitola *Vyhlášky a nařízení spjaté s protižidovským jednáním* a kapitola *Deportace a následný návrat* vychází z archivovaných materiálů získaných studováním ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi.

5.5 Počátky Protektorátu Čechy a Morava v Mladé Boleslavi

Nástup nacistů k moci v sousedním Německu představoval nemalou hrozbu pro všechny neárijské a nepohodlné skupiny obyvatel. Jednalo se převážně o Židy, Romy, politické odpůrce režimu, homosexuály, Poláky ad. Rasistické a antisemitské bouře jsou na denním pořádku.

Roku 1935 je prezentován materiál, který ovlivní na dalších deset let životy milionů osob v Evropě. Norimberské zákony představují útlak židovského obyvatelstva a následné plány s transporty do nově vznikajících koncentračních táborů. Jedním z největších pogromů spáchaných na Židech, již před začátkem 2. světové války, je zcela jistě tzv. Křišťálová noc, která se datuje k noci z 9. na 10. listopadu roku 1938 v Německu či Rakousku, ale také například na území již zabraných Sudet. Symbolem noci jsou střepy rozbitého skla z výloh židovských obchodů, rabování, vypálení tisíců synagog, domů či hřbitovů. Zdevastování majetku židovských obyvatel vyvrcholilo v přímou smrt či zatčení a odvezení Židů do koncentračních táborů.⁵³

Konečnému řešení židovské otázky a následnému holocaustu v Čechách předcházelo několik událostí, které značně ovlivnily další vývoj válečné historie. První akcí nacistů spojenou s Čechy byla tzv. Mnichovská dohoda, která ukončila plodný rozvoj související s obchodem a průmyslem v Čechách. Bez českého zastoupení přední politici Německa, Francie, Velké Británie a Itálie rozhodli o osudu pohraničních Sudet. Ty byly

---

⁵³ *Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích.*

připojeny k Německu. Pro 25 000 Židů žijících na tomto území tato skutečnost znamenala ztrátu občanských práv dle vyhlášených Norimberských zákonů.

Mnichovská dohoda však byla dokonána dne 15. 3. 1939. V tento den došlo k okupaci České země německými nacistickými vojsky. V brzkých ranních hodinách přijíždí wehrmacht i do Mladé Boleslavi.

Dne 16. 3. 1939 je Adolfem Hitlerem vyhlášen Protektorát Čechy a Morava, s jehož vznikem začínají platit veškerá německá nařízení. Tím pádem i několikrát zmíněné Norimberské zákony. V Mladé Boleslavi tomu není jinak. Ještě onoho dne jsou zřizována gestapa ve všech městech Protektorátu. Jako sídlo gestapa slouží vila zatčeného JUDr. Karla Meissnera (dnešní budova Zdravotní pojišťovny Škoda). Během jednoho dne se mění měna na německou marku, začíná probíhat germanizace zřejmě především na úřadech. Mladoboleslavská správa je však až do roku 1941 v rukou místních obyvatel. Teprve v tomto roce je do funkce vládního komisaře dosazen Dr. Klaus Höniger (Stanislav Kapačka). Okresní úřad tak nově spadá pod Oberlandrat v Jičíně. V Mladé Boleslavi zřízen pouze Reich Auftragsverwaltung.⁵⁴

První vlny útlaku začínají dne 16. a 21. března 1939. V tyto dny proběhlo zatýkání komunistů, Židů, německých emigrantů či emigrantů ze zabraných Sudet. Tato akce je známá pod názvem Aktion Gitter (Akce mříže). Poprvé jsou tak zatčené osoby v nově obsazeném území transportovány do koncentračních táborů.

Počínajícce rokem 1940 je každoročně vypraveno přibližně 500 – 800 pracovníků na nucené práce do Německé říše. Jednalo se převážně o ženy a muže ve věkovém rozmezí 18 – 45 let. Fabrice Škoda Auto, která se během 2. světové války stává součástí koncernu Herman Göring Reichswerke, tak každoročně ubývají desítky zaměstnanců.⁵⁵

---

⁵⁴ BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*.

⁵⁵ HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*.

5.6 Vyhlášky a nařízení spjatá s protižidovským jednáním

Předchozí kapitola již nastínila problematiku počátků Protektorátu Čechy a Morava, tedy roku 1939, jež s sebou přináší nesčetná nařízení omezující obyčejný chod celé společnosti či konkrétních skupin obyvatel. Kapitola Vyhlášky a nařízení spjatá s protižidovským jednáním představuje konkrétní dochované vyhlášky zaslané do Mladé Boleslavi v počátcích 2. světové války.

Štítek s nápisem „Židům vstup zakázán“ měly za povinnost vyvěsit veškeré podniky, jejichž majitelé nebyli židovského vyznání. V opačném případě bylo nutné v židovských podnicích zabezpečit, aby kupující byli obeznámeni s faktem, že se jedná o obchod, jehož majitel je židovského původu.

Jeden z prvních materiálů uchovaných ve státním okresním archivu v Mladé Boleslavi týkající se omezení obyčejného života boleslavské společnosti je vyhláška či dle tehdejších termínů oběžník vydaný roku 1939 dne 18. srpna a zasláný na hlavní úřady a četnické stanice. Pojednával o omezení styku židovských a nežidovských obyvatel, ať už se jednalo o hojně navštěvovaná veřejná místa či soukromé domy. S touto skutečností je tedy spojena povinnost majitelů podniku zaměřujících se na stravování zajistit jejich restauraci, vinárny a kavárny tak, aby nedocházelo k setkání osob židovského a nežidovského vyznání. V nejlepším případě vyhradit jednu místnost pouze pro Židy a ostatní místnosti označit tabulí „Židům nepřístupno“. Ostatní veřejná místa např. čítárny, koupaliště, lázně mají za povinnost uvést přesně vymezenou dobu, která náležela pouze návštěvám Židů. Důležitá informace se týkala chudobinců a nemocnic jako např. Pírkovo sanatorium, kterému se dané změny nevyhnuly. Tyto požadavky jsou zaslány do Mladé Boleslavi dne 24. srpna 1939 a podepsány okresním hejtmanem panem Špalem, s hrozbou pětistíkové pokuty a 14 dnů vězení za neuposlechnutí. Není možné opomenout také další místo, kde se veřejnost hojně scházela. Řeč je o boleslavském kině. Právě na zdech této budovy byla dne 4. září 1939 vyvěšena tabule s nápisem „Židům nepřístupno“.

Měsíce srpen a září stejného roku s sebou přináší dva oběžníky upozorňující na okamžitou nápravu související s nedodržováním rozkazů a již zveřejněných předpisů. Ač byla většina předchozích oběžníků vedena proti svobodě židovských obyvatel, tentokrát se jedná o pokyn směřující k ostatním obyvatelům boleslavského okresu ohledně absolutního zákazu samostatného vystupování proti Židům. Čím dál častěji

se totiž stávalo, že obyvatelé napadali Židy a jejich majetek třaskavinami. Druhý oběžník upozorňoval na okamžitou nápravu v oblasti vyvěšování štítků na obchody a provozovny s již několikrát zmíněným nápisem. S okamžitou platností je nutné veškeré veřejné a soukromé prostory označit tabulí a uposlechnout tak příkazy ze dříve vydaného oběžníku. Během několika měsíců se ozvala většina četnických stanic z blízkého okolí Mladé Boleslavi potvrzující splnění příkazů. Dne 16. 9. 1939 odpověděly stanice z Dobrovic a Bezna. Dne 19. 9. 1939 také např. z četnické stanice z Čejetic. Dále 11. 11. 1939 potvrzuje provedení nápravy četnická stanice Březno a Josefův Důl. Právě zde musel být židovský obchodník Vilém Picek kárán za nesprávný typ písma na štítku obeznamující kolemjdoucí a nakupující s jeho židovským vyznáním. Na oběžník odpovídají také obce Žerčice, Semčice a Pěčice s faktem, že příkazy jsou provedeny. Četnická stanice nacházející se v Mladé Boleslavi tak předává dne 14. 11. 1939 informaci ohledně důsledně a zdárně provedené nápravy v oblasti celého Mladoboleslavska.

Rok 1940 s vydáním vyhlášek nezaostává za rokem předchozím. Již 28. února je Židům prezentována povinnost nevycházet z jejich domů a bytů po 20. hodině večerní. V pátém měsíci stejného roku je vydán další předpis, tentokrát pro zaměstnavatele jakéhokoliv veřejného podniku či úřadu, s nutností podat výpověď všem osobám, které jsou židovského vyznání a jsou zaměstnanci veřejné správy a to neodkladně. Ve stejném duchu se vyvíjí i další měsíc tohoto roku i roku následujícího.

Vyhlášky obeznamující obyvatele se zákazem vzájemného setkávání osob židovského a nežidovského vyznání již byly v předchozích letech vydány. Hejtman Špale však získává informace ohledně nezajištěného setkávání na sportovních akcích. Proto je dne 29. 6. 1940 zveřejněn zákaz Židům navštěvovat jakékoliv sportovní akce, mistrovství nebo například koňské dostihy, a to s okamžitou platností. U vstupu na hřiště či jiné sportoviště má být vyvěšena tabule s nápisem „Sportovní podnik není přístupný Židům“.⁵⁶

Rok 1941 pokračuje v nekonečném omezování lidské svobody. Omezení pro židovské obyvatele Mladé Boleslavi a okolí, ale samozřejmě i pro všechny Židy na území zabraném nacisty, neustále graduje. Kontroly a legitimování jsou samozřejmostí. Nutností je tak neustálé nošení jakéhokoliv průkazu, ať už je to občanská legitimace, cestovní pas nebo pracovní knížka. Další měsíce tohoto roku přinášejí zcela zásadní informace:

---

⁵⁶ ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*.

19. června 1941 – Zákaz opouštět své trvalé bydliště a nevzdalovat se za jakýmkoliv účelem z města či obce. Dle dosavadních informací tomu bylo z důvodu povolávání Židů na boleslavský hrad, kde se nacházelo shromaždiště této skupiny obyvatel. Tato skutečnost probíhala již od roku 1940.

28. srpna 1941 – Četnická stanice v Mladé Boleslavi řeší nutnost uzavření veškerých židovských modliteben, synagog, škol a to v nejbližším možném termínu.

3. září 1941 – Zavedení povinného označení na oblecích mužů i žen žlutou Davidovou hvězdou s nápisem „Jude“, tedy Žid, uprostřed hvězdy. Dle úřadů je nutná k okamžitému rozpoznání osob vyznávající judaismus.

Jak už bylo uvedeno, s tímto obdobím jsou spojeny časté a pravidelné kontroly plnění vydaných pravidel. Poslední den roku 1941 kontroly neoslabují. Protentokrát se jedná o prostudování rodokmenů všech místních obyvatel. Přednost v této akci mají lékaři, zdravotní sestry a ošetřovatelé či ošetřovatelky. Dále je vyhlášena nová otevírací doba bank a záložen pro Židy na další rok 1942. Zde jsou uvedeny veškeré místní podniky spojené s bankovníctvím:

BANKA, ZÁLOŽNA	OTEVÍRACÍ DOBA PRO ŽIDY
Živnostenská banka:	8:00 – 9:00 hod.
Živnostenská záložna:	11:00 – 12:00 hod.
Národní banka pro Čechy a Moravu:	9:00 – 10:00 hod.
Česká průmyslová banka:	8:00 – 9:00 hod.
Středostavovská záložna:	11:00 - 12:00 hod.
Okresní záložna hospodářská:	11:00 – 12:00 hod.

Tabulka 1 - Otevírací doba vyhrazená pouze pro Židy

Rok 1942 radikálně rozvrací poslední oblasti života, které byly doposud pouze omezeny či nebyly vůbec dotčeny. První měsíc tohoto roku doprovází konečný zákaz vstupu do všech veřejných budov, ať už jsou to muzea, galerie, čítárny nebo například dražební síně. V únoru se nadobro uzavírá židovská škola, která v Mladé Boleslavi fungovala několik staletí a byla rovnocennou konkurencí v oblasti vzdělanosti ke všem místním školským zařízením.

Každým měsícem se přibližuje období absolutní ztráty identity zpečetěné dvěma transporty roku 1943, které jsou vypraveny z Mladé Boleslavi směrem do ghetta ve městě Terezíně.

5.7 Deportace a následný návrat

Veškeré omezování svobody a zásahy do lidských práv přímo směřovalo k naplnění hlavního poslání nacistů, tedy ke konečnému řešení židovské otázky. Jednalo se o plán na absolutní vyvraždění židovstva v Evropě, který vedl k dnes již tolik známému holocaustu.

Mladou Boleslav postihla tato skutečnosti stejně jako celý Protektorát i sousední státy pod mocí Třetí říše. Ve městě vše započalo nekonečnými zákazy a omezováním jakékoliv činnosti spojené s obyčejným životem místních obyvatel, okamžitě po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava.

Pro lepší dohled nad každým krokem Židů a kvůli usnadnění organizace dalšího následujícího postupu, kterým byl transport těchto osob do příslušného koncentračního tábora, vytvořili nacisté jakési shromaždiště, kde přežívaly stovky Židů společně na jednom určitém stanoveném místě. V Mladé Boleslavi byl tímto objektem místní hrad. Právě zde našli Židé nový domov do doby, dokud nebyli vypraveni do dalšího stanoviště s názvem Terezín. Takovýchto míst bylo v celém Protektorátu přesně patnáct. Ve shromaždištích se během pár měsíců tísnilo několik set osob na vymezeném malém prostoru. Absolutně nevyhovující podmínky, s nedostatkem toalet a dalších hygienických potřeb vedly k rychlému rozšíření nemocí a neuvěřitelnému chaosu.

Celá administrativa spojená s procedurou přijímání Židů probíhala přesně podle vytyčených pravidel a s precizností, kterou byla nacistická mašinerie známá. Některé materiály nestačili nacisté před svým odchodem z města zničit, proto máme momentálně hmatatelný doklad o celém procesu stěhování. Tyto podklady jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi. Židé žijící v našem městě či blízkém okolí (například i v nedalekém Jičíně) dostali dopis s příkazem neprodleně se dostavit do boleslavského hradu. Předání klíčů znamenalo ztrátu toho poslední, co Židům ještě zbývalo. Jejich majetek, převážně domy a byty, byly tímto zkonfiskovány. Následovalo vyklizení, vyčištění a zabydlení některých z nacistických složek např. přímo NSDAP, gestapo, okresní úřady.

Samozřejmě, že vystěhování majitelů nemovitostí bylo doprovázeno značnou nevolí. Dle získaných informací měli Židé možnost se odvolat přímo k okresnímu úřadu s podporou od představeného židovské obce či jiného oprávněného zástupce. Avšak jejich stížnosti a dotazy byly vždy bezpředmětné a dále neřešené.⁵⁷

Po příchodu na hrad Židy čekala již zmíněná přijímací procedura. Do průkazu o trvalém bydlišti byla po vyškrtnutí staré adresy vepsána adresa nová. Přesněji červeně zaznamenaná římská jednička na dokladech Židů je důkazem přesunu daných osob na hrad, nacházející se v blízkosti Staroměstského náměstí. Někteří z obeslaných Židů měli přesun jednodušší, jelikož jejich domy stály přímo na Staroměstském náměstí nebo v ulicích v jeho blízkosti. Ostatní, z okolních vesnic a měst, cestovali do Mladé Boleslavi s tím, co byli schopni sami přesunout a na své vlastní náklady.

Z několika mála dochovaných listů je možné uvést příchod některých židovských rodin do Mladé Boleslavi. Je to jen malá část, z celkového počtu zde ubytovaných Židů, avšak pro většinu z těchto osob se jednalo o jednu z posledních cest po rodném Mladoboleslavsku. V následujících řádcích jsou tak zaznamenány židovské rodiny, jejichž doklady boleslavský archiv schraňuje a nestačily být předmětem likvidace v posledních dnech druhé světové války. Uveden je datum příchodu na hrad, příjmení dané rodiny a u některých je dochovaná i informace ohledně transportu:

DATUM PŘÍJEZDU	RODINA	TRANSPORT
19. června 1940	Florovi	- transport CM - úmrtí v Osvětimi
	Feidlerovi	
21. června 1940	Glücknerovi	- transport CM (5 osob) - úmrtí v Osvětimi (4 osoby)
26. června 1940	Schutzovi	
27. června 1940	Schreiberovi	
28. června 1940	Reidlerovi	
30. června 1940	Vohelovi	

⁵⁷ ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židé v Mnichově Hradišti a okolí.*

	Seidlerovi	
	Tausigovi	
	Veselý	
	Bendovi	
	Pickovi	
	Freisterovi	
1. července 1940	Blochovi	- transport CM (3 osoby) - úmrtí v Osvětimi
	Schrecknerovi	
	Goldbergovi	- transport CM (2 osoby) - úmrtí v Osvětimi
	Goldmanovi	- transport CM (3 osoby) - úmrtí v Osvětimi
	Kleinovi	
	Seknerovi	
	Podvincovi	- transport CM - úmrtí v Osvětimi
	Polákovi	- transport CM (3 osoby) - úmrtí v Osvětimi - transport CL (8 osob) - úmrtí v Osvětimi (7 osob)
	Seidlerovi	
	Límarovi	
	Hönigsfeldovi	
	Roslerovi	
2. července 1940	Deutschovi	- transport CM (13 osob) - úmrtí v Osvětimi

5. července 1940	Fišerovi	
6. července 1940	Hellerovi	<ul style="list-style-type: none"> - transport CL (20 osob) - úmrtí v Terezíně (1 osoba) - úmrtí v Osvětimi (19 osob)
8. července 1940	Voglovi	<ul style="list-style-type: none"> - transport CL (3 osoby) - úmrtí v Osvětimi
9. července 1940	Šternovi	
	Lonryovi	
	Munkovi	
	Schilterovi	
	Krausovi	
7. ledna 1941	Sternovi	<ul style="list-style-type: none"> - transport CM (2 osoby) - úmrtí Osvětim - úmrtí Dachau
19. června 1941	Steinovi	<ul style="list-style-type: none"> - transport CM (3 osoby) - úmrtí v Osvětimi
20. června 1941	Friedmanovi	<ul style="list-style-type: none"> - transport CM (2 osoby) - úmrtí v Osvětimi
	Frautlovi	

Tabulka 2 - Dochované informace ohledně deportovaných mladoboleslavských Židů

Dle tabulky výše je již zřetelné, že z Mladé Boleslavi vyrazily směrem do terezínského ghetta dva transporty s označením Cm a Cl. Prvním z transportů byl ten s označením Cl. Případl na 13. ledna roku 1943. Celkový počet osob činil 551. Přechodným stanovištěm bylo, stejně jako pro transport druhý, ghetto ve městě Terezín. Odtud byli postupně převáženi různými dalšími transporty do koncentračního tábora. V případě transportů mladoboleslavských se jednalo převážně o objekt v Osvětimi. V některých případech však také o koncentrační tábory v Treblince, Majdanku či Dachau. Zpět do rodných Čech se vrátilo pouze 27 osob. Ostatní, kteří neměli takové štěstí, zahynuli buď ještě při pobytu v Terezíně, nebo, a to v nejčastějším případě, je zastihl stejných osud jako dalších šest milionů evropských Židů. Smrt zastřelením či udušením v plynových komorách bylo hlavní příčinou úmrtí. Druhý a zároveň poslední transport vypravený z Mladoboleslavska nesl označení Cm. Dne 16. ledna roku 1943, tedy tři dny po transportu prvním, odjelo dobytčími vagony 492 osob. Protentokrát je i počet přeživších nižší, celkem 21 osob.

Předchozí kapitoly představují pouze strohá čísla. Jedná se o stejné číslice, jimiž byli označováni v koncentračních táborech. Zde absolutně ztratili svou identitu, své jméno, svá práva. Vše výše popsané je typické pro nacistickou důkladnost, přesnost, přehlednost. V následujících řádcích jsou tak ze zcela zřejmých důvodů uvedena jména těch, kteří hrůzy koncentračních táborů dokázaly svou vůlí, silou či štěstím přežít a ti, kteří se dokázali po dni 9. května 1945 vrátit zpět do Mladé Boleslavi. Z celkového počtu 1043 transportovaných Židů se jednalo pouze o 48 z nich.

CL	CM
Beierová Božena	Altenstein Emil
Bohurová Judita	Bondyová Helena
Druchetová Josefina	Frohlich Otta
Hostovský Jindřich	Glückner Zdeněk
Korn Richard	Hoffmanová Emma
Levitus Jaroslav	Kohnová Hana
Levitusová Tāňa	Kornfeld Ferdinand
Levitusová Vilma	Kraus Aleš
Levitusová Vilma	Munk Jiří
Neumann František	Munk Viktor
Neumannová Ruth	Munková Helena
Neumannová Tereza	Munková Olga
Ornstein Bedřich	Punkusfeldová Elfrida
Ornsteinová Olga	Reiner František
Pick Miloš	Seidler Otto
Picková Marie	Schlesinger Hugo
Picková Soňa	Steindlerová Inna
Polák Ignác	Taustig Emil
Reichmanová Markéta	Taustigová Růžena
Seinerová Růžena	Veselá Anna
Schuemann Vilém	Veselý Pavel
Schuemannová Markéta	
Šmolka František	
Šmolková Ruth	
Weilová Gertruda	
Zahrádka Karel	
Zahrádková Anna	

Tabulka 3 - Jména přeživších Židů

6 Židé v Mladé Boleslavi ve 21. století

V poválečném období převládala ve městě snaha o opětovné založení židovské obce, která v Mladé Boleslavi měla dlouholetou tradici. Stalo se tak, avšak během několika let byla opět zrušena. Vlna stěhování do nového židovského státu či jiných měst Čech, převážně do hlavního města Prahy, ve kterém se obec udržela i po dobu nacistické okupace, došlo k opuštění města Mladé Boleslavi židovskými obyvateli. Po sčítání lidu, domů a bytů již v novém století, tedy v roce 2001, se k židovské víře ve městě nehlásí ani jeden z celkového počtu mladoboleslavských obyvatel.

Aby historie mladoboleslavské židovské obce a významných obyvatel s židovským vyznáním neupadla v zapomnění, snaží se Mladá Boleslav stále toto období připomínat, jak svým obyvatelům, tak návštěvníkům. Ať už se jedná o pamětní desky, organizované procházky městem či jiné projekty související se životem Židů v Mladé Boleslavi. Pamětních desek je v Mladé Boleslavi několik. Zcela nejvýznamnější je pamětní deska na mladoboleslavském hradě, která má za povinnost připomenout osudy židovských spoluobčanů, kteří na tomto místě prožili poslední měsíce svého života. Primátor města pan Raduan Nwelati právě na tomto místě vzdává každoročně hold internovaným Židům.

Obrázek 16 - Pamětní deska na mladoboleslavském hradě

Další dvě pamětní desky upevněné na přední straně domů na Českobratrském a Staroměstském náměstí upozorňují kolemjdoucí na rodné bydliště dvou významných osobností. Dům s číslem popisným 26/I byl rodištěm básníka Františka Gellnera. Stojí v centru Starého města. Druhý dům, tyčící se na náměstí Českobratrském, byl sídlem lékaře a velkého vlastence Siegfrieda Kappera. Dům nese číslo popisné 57/II.

Významnou událostí spojenou s připomínkou mladoboleslavských obyvatel transportovaných do koncentračních táborů je zcela jistě projekt Stolpersteine. Místa, jako právě Mladá Boleslav a Debř, se stali společně s nespočtem míst Evropy součástí programu, který podporuje vkládání krychlových kamenů do chodníků z dlažebních kostek před domy deportovaných Židů. Kameny jdou specifické vyraženým jménem členů židovských rodin, kteří v daném domě žili, jejich datum narození a úmrtí. Uvedeno je také místo skonu.

Obrázek 17 – Stolpersteine

Město, za účelem informovanosti a podpory návštěvnosti, vystavělo v těsné blízkosti důležitých míst či budov informační tabule představující historii a zajímavosti vztahující se k danému objektu. Takzvaná Metalová cesta tak dovádí návštěvníka až k mladoboleslavskému židovskému hřbitovu, který patří svou rozlohou k jednomu z největších židovských hřbitovů v Čechách.

Není možné opomenout ani stavbu, jejíž název je přímo svázán s konkrétním mladoboleslavským Židem. Právě po velkoobchodníkovi panu Bondym, který v Mladé Boleslavi provozoval železářství, je pojmenovaná moderní stavba nejnovějšího obchodního centra. Tedy Bondy centrum. Město tak nezapomíná na minulost, která je od 15. století spjata s náboženstvím nejen kališnickým, katolickým, ale také s vírou židovskou.

7 Závěr

Židovská komunita, jíž byla věnována pozornost ve všech předchozích kapitolách, vystupuje v práci jako skupina obyvatel ovlivňující každý významný okamžik v životě města Mladá Boleslav. Židovští obyvatelé tvořili významnou podnikatelskou komunitu, která vyčnívala nebývalým obchodním umem, jím typickou vzdělaností a pružností ve všech směrech jejich existence.

Jakou stopu tedy zanechali Židé ve hmotném kulturním dědictví v mladoboleslavské architektuře? Židé od usídlení v oblasti Mladoboleslavska v 15. století měnili dosavadní ráz města. Stavby vznikající v blízkosti historického centra, tedy významného Starého města, představovaly klasické rysy židovské architektury. Vysoké domy, přimknuté jeden na druhý, typické křivolaké úzké uličky. Tak vypadala oblast židovského města. Dominantu však tvořily zcela jiná místa. Bakalářská práce se zabývá tím nejposvátnějším, a to židovskou synagogou. Tísnila se v uzavřeném prostoru zastaveném rodinnými domy. Dalším unikátem popsáním v následující kapitole je mladoboleslavský židovský hřbitov. Rozloha 13 475 m² řadí toto místa k jednomu z největších svého druhu v České republice.

Jakou stopu zanechali Židé v nehmotné kultuře Mladoboleslavska? Kapitola se zabývá nejvíce probíranými oblastmi spojenými s Židy zde v Mladé Boleslavi. Vzdělání tvořilo odjakživa základ pro všechny členy židovské komunity, a proto právě školství zapustilo kořeny i v Mladé Boleslavi. Právě toto město poskytovalo příslib kvalitního vzdělání všech skupin obyvatel. Neméně předkládaný je často velmi konfliktní vztah Židů s ostatními mladoboleslavskými obyvateli, ať už se jednalo o problémy spojené s oblastí podnikatelskou či se stránkou víry. I přesto však dokázali všechny skupiny obyvatel žít v jednom městě po svém boku několik dlouhých staletí. Poslední část této kapitoly se věnuje tradici, která je spojená s umíráním a následným pochováním zemřelého svými pozůstalými. Pohřební bratrstvo zodpovídá za řádný průběh celého aktu s přesnými pravidly a jasným postupem.

Jakým způsobem ovlivnili Židé rozvoj průmyslu a obchodu od 19. století v Mladé Boleslavi? Spojení Židů a Mladé Boleslavi je nejvíce svázáno s kapitolou *Zaměstnání a živnosti židovských spoluobčanů*. Právě oblast podnikatelská v období 19. století vypovídá o nepřekonatelných schopnostech židovských obyvatel. Dnes je zcela jistě možné říci, že to byli právě oni, kteří připravili úrodnou půdu dnešnímu celosvětovému

věhlasu. Jejich průmyslové centrum, nacházející se v oblasti Podolce a Ptáku na břehu řeky Jizery, dnes tvoří základ technologického vývoje firmy Škoda Auto či např. výroby podniku Akuma.

Jaký vliv měly události 20. století na židovskou obec v Mladé Boleslavi? Norimberské zákony, konečné řešení židovské otázky a založení Protektorátu Čechy a Morava znamenalo pro příznivce judaismu období strachu a bolesti. K představení omezení obyčejného lidského života sloužily vyhlášky a nařízení, jež z velké části zasahovaly do všech oblastí a znepříjemňovaly poslední roky před konečným transportem. Konkrétně z Mladé Boleslavi, která od roku 1940 shromažďovala Židy na místním hradě, byly vypraveny dva transporty s názvem Cm a Cl. Právě ty zpečetily další působení Židů v této oblasti. Pouze 48 osob z celkově transportovaných 1043 dokázalo přežít hrůzy koncentračních táborů, které měly vést k absolutnímu vyhlazení všech nepohodlných skupin.

Jaké je dnešní postavení Židů v oblasti Mladoboleslavska? Konec druhé světové války zapříčinil také konec židovské obce v Mladé Boleslavi. Těm, kteří se převážně z Osvětlemi vrátili, se podařilo židovskou obec obnovit, avšak jen na velmi krátkou dobu. Ve 21. století se tak již Mladá Boleslav snaží pouze připomenout historii města, která byla od 15. století spjatá s židovskými spoluobčany. Ať už jsou to pamětní desky, procházky městem či obchodní centrum pojmenované po židovském velkoobchodníkovi. Stejně tak i účelem této bakalářské práce je připomenout osudy těch, kteří ač nevinní, museli opustit své domovy a rodiny a vydat se na cestu dobytčími vagóny, která u většiny z nich skončila smrtí.

8 Seznam použitých zdrojů

- BAREŠ, František. *Dějiny mladoboleslavského školství*. V Mladé Boleslavi: Nákladem král. města Mladé Boleslavi, 1888.
- BAREŠ, František. *Průvodce po Mladé Boleslavi a okolí*. Mladá Boleslav: H. Pfeifer, 1920.
- BENEŠ, Luděk. *Mladoboleslavsko v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Libri, 1997. ISBN 80-859-8334-6.
- BENEŠ, Luděk, Přemysl VEVERKA a Sylva MĚSTSKÁ. *Historie a současnost podnikání na Mladoboleslavsku*. 1. vyd. Žehušice: Městské knihy, 2001. ISBN 80-902-9195-3.
- ČERVENÁ, Helena. *Ota a Hana Ledererovi: osud židovské rodiny*. Mladá Boleslav: Hana Červená, 2011.
- FRANKL, Michal. *"Emancipace od židů": český antisemitismus na konci 19. století*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-882-9.
- GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Vyd. 1. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-861-0323-4.
- GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Brno - Praha: Židovské nakladatelství, 1934.
- HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*. Vyd. 1. Poděbrady: Kompakt, 2004. ISBN 80-239-4321-9.
- HERČÍK, Karel, Zdeněk GOLA. *Historické perličky z Mladoboleslavska*. Mladá Boleslav: Společnost Mikuláše Klaudiána, 2016.
- CHRASTILOVÁ, Jiřina. *Devět židovských cest: procházky po památkách Čech, Moravy a Slezska*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-905-5.
- KNOB, Jan, Otakar HRDLIČKA a Ivan KREJZLÍK. *Mladoboleslavsko*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1979.
- MARADA, Radim, ed. *Etnická různost a občanská jednota*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. Sociologická řada. ISBN 80-732-5111-6.
- NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Dot. 1. vyd. Praha: Sefer, 1998. Judaika. ISBN 80-900-8953-4.

- Ottova všeobecná encyklopedie ve dvou svazcích*. Nové aktualiz. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7360-902-3.
- ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židé v Mnichově Hradišti a okolí*. Praha: Blanka Rozkošná, 2011.
- ROZKOŠNÁ, Blanka a Pavel JAKUBEC. *Židovské památky Čech: historie a památky židovského osídlení Čech = Jewish monuments in Bohemia : history and monuments of the Jewish settlement in Bohemia*. 1. vyd. Brno: ERA group, 2004. ISBN 80-865-1764-0.
- SENOHRÁBEK, Jiří a Blanka ROZKOŠNÁ. *Židovský hřbitov Mladá Boleslav: Expozice k židovským tradicím na Mladoboleslavsku*. Mladá Boleslav: Informační středisko Mladá Boleslav, 2004. ISBN 80-254-2374-3.
- SPIEGEL, Paul a Eva DOBŠÍKOVÁ, Pavel DOBŠÍK. *Kdo jsou Židé?*. Vyd. 1. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007. ISBN 978-80-87029-07-7.
- STROBACH, Vít. *Židé: národ, rasa, třída: sociální hnutí a "židovská otázka" v českých zemích 1861-1921*. Vydání první. Praha: NLN, s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2015. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 978-80-7422-377-8.
- ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. 2. Vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.
- TOKSTEIN, Antonín F. *Židé v Čechách*. 2. vyd. Praha: E. Beaufort, 1939.
- TRTÍLEK, Vlastimil. *Mladá Boleslav od minulosti k dnešku: sborník*. K millenniumu Mladé Boleslavi 1. vyd. Mladá Boleslav: Městský národní výbor, 1974.

9 Seznam fotografií

Obrázek 1 - Mladoboleslavský hrad	25
Obrázek 2 - Dům Siegfrieda Kappera.....	27
Obrázek 3 - Pamětní deska na době Siegfrieda Kappera	27
Obrázek 4 - Hrob Jakuba Baševiho	29
Obrázek 5 - Židovský hřbitov	30
Obrázek 6 - Dům Františka Gellnera	32
Obrázek 7 - Detail domu Františka Gellnera	33
Obrázek 8 - Škoda Auto (technický vývoj)	34
Obrázek 9 - Škoda Auto (Česana)	35
Obrázek 10 - Židovská škola	37
Obrázek 11 - Obřadní síň.....	41
Obrázek 12 - Prostory obřadní síně	41
Obrázek 13 – Márnice.....	42
Obrázek 14 - Prostory márnice	42
Obrázek 15 - Destička se jménem zemřelého.....	43
Obrázek 16 - Pamětní deska na mladoboleslavském hradě.....	55
Obrázek 17 – Stolpersteine	56

10 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Otevírací doba vyhrazená pouze pro Židy	48
Tabulka 2 - Dochované informace ohledně deportovaných mladoboleslavských Židů	52
Tabulka 3 - Jména přeživších Židů.....	54

Veškeré uvedené fotografie a tabulky jsou z vlastních zdrojů.